

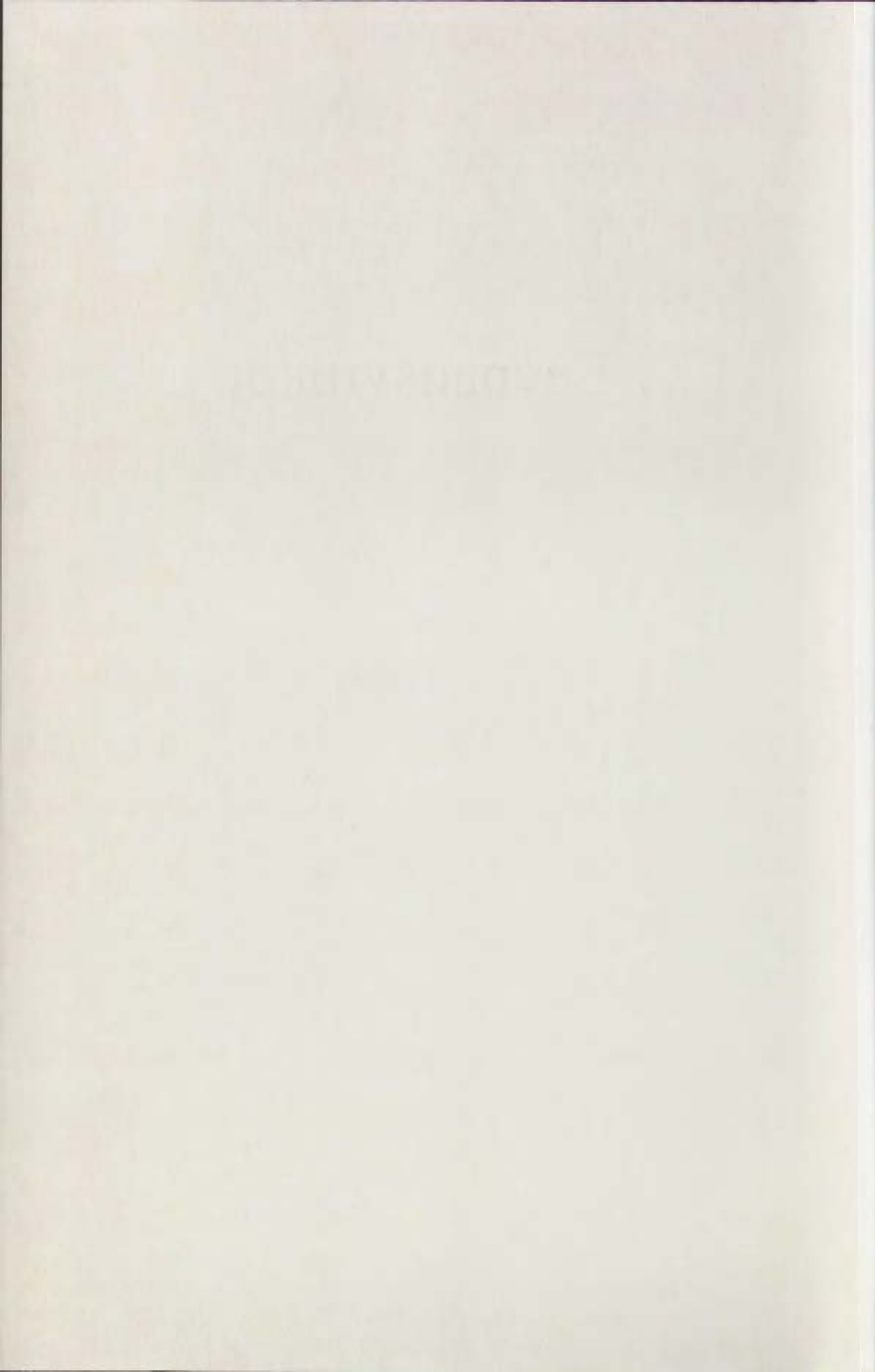
LEVNADSVILLKOR I STORSTADSREGIONER.

UNDERLAGSRAPPORT FRÅN

STORSTADS UTREDNINGEN

SOU 1989:67

Statens offentliga utredningar
1989:67
Statsrådsberedningen

Ref 96

Levnadsvillkor i storstadsregioner

Underlagsrapport från storstadsutredningen

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981 — 1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remisseexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8⁰⁰ — 12⁰⁰ (externt och internt)

08/763 10 05 12⁰⁰ — 16⁰⁰ (endast internt)

Produktion Allmänna Förlaget

Omslag ALLF/AD Göran Durgé

ISBN 91-38-10398-2

ISSN 0375-250X

Svenskt Tryck Stockholm 1989 933127

Förord

En huvuduppgift för storstadsutredningen är enligt direktiven att göra en bred belysning av levnadsvillkoren i storstäderna i relation till levnadsvillkoren i landet som övrigt. Utredningen skall också föreslå åtgärder som förbättrar storstaden som livsmiljö.

Storstadsutredningen har givit regionplane- och trafikkontoret i Stockholms läns landsting i uppdrag att göra en kartläggning av levnadsvillkoren i storstäderna. Regionplane- och trafikkontoret har ägnat särskild uppmärksamhet åt skillnaderna i levnadsvillkor mellan olika delar inom storstadsregionerna. Storstadsutredningen kommer senare att redovisa andra kartläggningar av levnadsvillkoren i storstäderna.

Arbetet med föreliggande rapport har utförts av Roger Bernow vid regionplane- och trafikkontoret. Material om förhållandena i Göteborgs-regionen har sammanställts av Olle Strand och Ingrid Sondén i Göteborgs kommun samt av Per Wallinder i Göteborgs-regionens kommunalförbund. Material om förhållandena i Malmö-regionen har sammanställts av Bengt Nilsson i Malmö kommun samt av Birgitta Ström i Sydvästra Skånes kommunalförbund. I den arbetsgrupp som har diskuterat arbetet har också ingått Åke Boalt, regionplane- och trafikkontoret i Stockholms läns landsting. Ledningen av arbetet har vilat hos en styrgrupp bestående av Sören Häggroth, storstadsutredningens huvudsekreterare, samt av Robert Eriksson och Joachim Vogel, båda experter i storstadsutredningen.

Rapporten kommer att ligga till grund för storstadsutredningens fortsatta arbete.

Jan O Karlsson

Innehållsförteckning

	Sid
1.1 Inledning	9
1.2 Storstadsregionernas befolkningsutveckling	11
1.2.1 Urbaniseringen i Sverige och Europa fortsätter	15
1.2.2 Befolkningsutvecklingen i storstadsregionerna	16
1.2.3 Internationella befolkningsrörelser dominerar	17
1.2.4 Storstadsregionernas framtida folkmängd	18
1.3 Stora förskjutningar i yrkesstrukturen	19
1.3.1 Kunsapsyrkenas framväxt	21
1.3.2 Allt större andel högutbildade	23
1.3.3 Färre arbetare och fler högre tjänstemän	24
1.4.1 Sammanfattning	25
1.5.1 Sysselsättningsutvecklingen	27
1.5.2 Var i landet sker sysselsättningsökning	27
1.6.1 Många utanför arbetsmarknaden	29
1.6.2 Arbetslöshet	29
1.6.3 Förtidspension	31
1.7.1 Socialhjälpens utveckling	32
1.8.1 Demografiska realiteter	35
1.8.2 Enpersonshushållen ökar	35
1.8.3 Allt större andel äldre	36
1.8.4 Allt större andel invandrare	38
2.1 Utvecklingen inom storstadsregionerna	40
2.1.1 En jämförelse mellan kommunerna i Malmöregionen	40
2.1.2 Yrkes- och utbildningsstrukturen	40
2.1.3 En jämförelse mellan kommunerna i Göteborgsregionen	45
2.1.4 Den socioekonomiska utvecklingen	46
2.1.5 Den socioekonomiska omvandlingen i Göteborgsregionens kommuner	46

Innehållsförteckning (forts)

	Sid
2.1.6 En jämförelse mellan kommunerna i Stockholmsregionen	52
2.1.7 Sammanfattning	57
2.1.8 Boendesegregationen inom storstadsregionerna - en jämförelse mellan bostadsområden	58
2.1.9 Begreppet segregation	58
2.1.10 Boendesegregationens effekter	59
2.1.11 Områdesindelning	60
2.1.12 Boendesegregationen är flerdimensionell	61
2.1.13 Utvecklingen i storstadsregionernas minst attraktiva områden	64
2.1.14 De boendes bedömningar	65
2.1.15 Valdeltagandet	67
2.1.16 Diskussion	67
3.1 Malmöregionens minst attraktiva bostadsområden	70
3.2 Utvecklingen i Malmöregionens minst attraktiva områden	72
3.3 Valdeltagandet	73
3.4 Sammanfattning	75
3.5 Göteborgsregionens minst attraktiva bostadsområden	76
3.6 Utvecklingen i Göteborgsregionens minst attraktiva områden	79
3.7 Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden	80
3.8 Utvecklingen i Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden	84

Innehållsförteckning (forts)

	Sid
4.1 Dödlighet	86
4.2 En förändrad yrkesstruktur och konsekvenser för hälsan	88
4.3 En förändrad yrkesstruktur ger nya arbetsmiljöproblem	90
4.4 Fysisk arbetsmiljö och ohälsa	90
4.5 Psykisk arbetsmiljö	91
Bilaga 1	93

1.1 Inledning

Rapporten är indelad i fyra kapitel. Det **första** kapitlet inleds med en beskrivning av storstadsregionernas befolkningsutveckling. Här försöker vi visa att befolkningstillväxten i storstadsregionerna till stor del kan förklaras av den pågående urbaniseringen och av internationella befolkningsrörelser. Vi visar också att storstadsregionernas samlade andel av landets urbaniserade befolkning faktiskt minskat under efterkrigstiden.

Ett tredje skäl, som är nära sammankopplat med urbaniseringen, till att befolkningen i storstadsregionerna ökat är att näringslivet utvecklats mot allt intensivare tjänsteproduktion och en stagnerande varuproduktion. Ett näringsliv med allt intensivare tjänsteproduktion talar för ett ökat tätortsberoende. Det är en logiskt följd av att tjänsteproduktionen i högre grad än varuproduktionen förutsätter mycket breda personkontakter. Denna omvandling av näringslivet belyses genom att visa hur andelen akademiker, högre tjänstemän och personer sysselsatta med kvalificerad kunskapshantering växer samtidigt som andelen arbetare och andelen sysselsatta i direkt varuproduktion minskar. Denna omvandling sker i hela riket, men har nått längst i storstadsregionerna och då särskilt i Stockholmsregionen.

I rapportens första kapitel ges också en översikt över hur yrkesstrukturens omvandling i storstadsregionerna skett parallellt med att många hamnat utanför arbetsmarknaden och hur många blivit beroende av socialhjälp för sin försörjning.

Kapitlet avslutas med en kort beskrivning av hur storstadsregionernas befolkning till allt större delar kommit att bestå av ensamboende, av mycket gamla och av personer som är födda utomlands.

I rapportens **andra kapitel** beskrivs och analyseras boendesegregationen inom respektive storstadsregion.

Beskrivningen görs dels genom att jämföra befolkningen i olika kommuner, i olika delar av storstadsregionerna och i olika bostadsområden. Befolkningen beskrivs huvudsakligen

efter en socioekonomisk, en etnisk och en demografisk dimension. Dessa uppgifter kompletteras med en översiktlig beskrivning av befolkningens hälsa. Vi försöker här visa hur olika delar av storstadsregionerna utvecklas mycket olika med hänsyn till befolkningens sammansättning. Vidare visas att de mellankommunala skillnaderna är störst i Stockholmsregionen och minst i Göteborgsregionen.

Särskild tonvikt läggs vid att försöka beskriva och analysera de bostadsområden inom respektive kommun där koncentrationen av lågresurshushåll är som störst. Här visas hur mestparten av dessa områden är inne i negativa spiraler i den meningen att koncentrationen av lågresurshushåll tenderar att förstärkas över tiden. Vidare visas att mestparten av dessa bostadsområden är byggda under miljonprogrammets dagar och att de allra flesta bostäderna i dessa områden förvaltas av allmännyttiga bostadsföretag. Geografiskt är områdena koncentrerade till centralkommunerna i Malmö- och Göteborgsregionen, men i Stockholmsregionen återfinns dessa bostadsområden i 15 olika kommuner.

Därefter sammanfattas en rad undersökningsresultat som ganska entydigt pekar på att de boendes missnöje med dessa bostadsområden främst är riktat mot skötseln och förvaltningen och mot de kringboende. Här visas också att de boende i dessa områden har en förhållandevis svag politisk röst - ett mycket lågt valdeltagande 1985 har ytterligare minskat fram till 1988. I många av dessa bostadsområden pågår idag vitaliseringsförsök och vi gör en allmän översikt över dessa insatsers inriktning och omfattning.

Kapitlet avslutas med våra egna förslag till vitaliseringsinsatser och där framhåller vi att de områdesanknutna insatserna måste kompletteras med allmänpolitiska insatser och med satsningar i infrastrukturen.

I rapportens **tredje kapitel** redovisas utförligare hur boendesegregationen på bostadsområdesnivå utvecklats inom respektive storstadsregion. Avsnittet utgör i allt väsentligt en fördjupning av resultatredovisningen i avsnitt två.

I det **fjärde kapitlet** beskrivs hälsoutvecklingen i storstadsre-

gionerna. Därefter resoneras om hur yrkesstrukturens omvandling från varuproduktion till tjänsteproduktion kan tänkas påverka det framtida sjukdomspanoramå.

1.2 Storstadsregionernas befolkningsutveckling

I detta avsnitt beskrivs befolkningsutvecklingen i storstadsregionerna och hur denna utveckling är sammankopplad med landets urbanisering, internationella befolkningsrörelser och näringslivets omvandling mot en allt intensivare tjänsteproduktion.

Det finns inget självklart sätt att avgränsa Stockholms-, Malmö- och Göteborgsregionen. Den framtida utvecklingen talar t ex för att flera arbetsmarknader integreras genom att arbetsresor över regiongränsen blir allt vanligare. Så har t ex sedan början av 1970-talet de mellanregionala pendlingsresorna vuxit årligen. Denna utveckling är tydlig i Mälardalen, där framför allt Uppsala och Stockholmsområdet utvecklats till en allt mer sammanhållen arbetsmarknad.

Under perioden 1960 till 1980 vidgades gränserna för stora delar av de tidigare lokala arbetsmarknaderna. Under denna period blev bilismen avgörande för arbetsmarknadernas utveckling i flertalet orter. Undantaget utgörs av Stockholmsregionen där förlängda och kompletterande tunnelbanor tillsammans med pendeltåg blev en avgörande betydelse för Stockholmsregionens pendlingsmönster.

Den avgränsning som gjorts av de tre storstadsregionerna i denna rapport bygger i stora delar på det pendlingsmönster som gällt under 1970- och 1980-talen, men någon strikt indelning av storstadsregionerna efter detta kriterium har inte gjorts.

Av praktiska och administrativt, politiska skäl har Stockholmsregionen definierats som Stockholms län, minus Norrtälje, Södertälje och Nynäshamn, Göteborgsregionen som de kommuner som ingår i Göteborgsregionens kommunalförbund och Malmöregionen som det område som omfattas av sydvästra Skånes kommunalförbund. Avgränsningen av de tre storstads-

regionerna visas på nedanstående kartor. Det har inte i alla fall varit möjligt att erhålla data för just denna nivå och vi har ibland tvingats välja en något annorlunda geografisk avgränsning. Detta framgår där data presenteras.

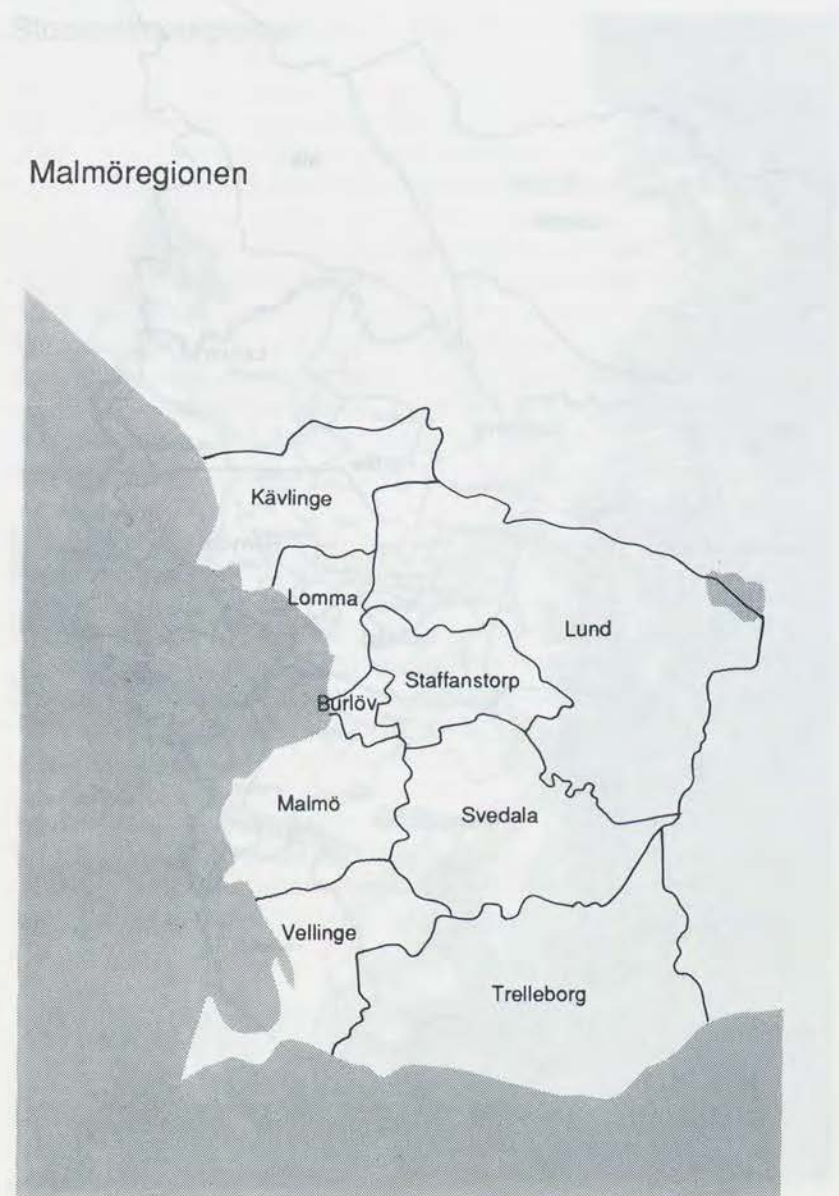
Stockholmsregionen

Göteborgsregionen

regionerna har på grund av sin storlek inte varit föremål för en omfattande studie. Detta innebär att de inte har varit föremål för en omfattande studie. Detta innebär att de inte har varit föremål för en omfattande studie.

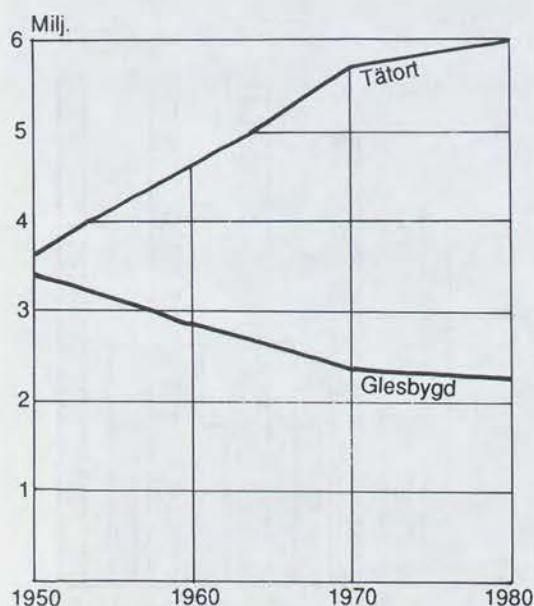

1.2.1 Urbaniseringen i Sverige och Europa fortsätter

Europa och Sverige har genomgått och genomgår fortfarande en urbaniseringsprocess. Vi förväntar oss mot denna bakgrund att befolkningen skall öka både i storstäder och i mindre städer.

Under perioden 1950 till 1980 växte antalet personer boende i tätorter med ungefär 2,5 miljoner personer och glesbygden minskade med strax över 1 miljon personer.

Sveriges urbanisering 1950-1980
Miljoner invånare

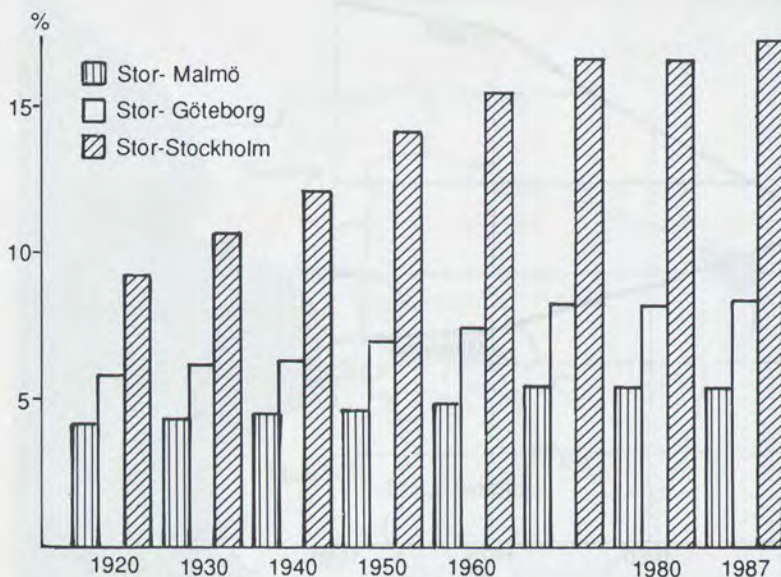
Under samma period finner vi att storstadsregionernas roll för Sveriges urbanisering avtagit högst väsentligt. Sammantaget minskar de tre storstadsregionernas andel av den urbaniserade

befolkningen från 47 procent 1950 till 41 procent 1980. En allt mindre andel av Sveriges urbaniserade befolkning bor således i de tre storstadsregionerna.

1.2.2 Befolkningsutvecklingen i storstadsregionerna

Storstadsregionernas andel av rikets befolkning ökade under en lång följd av år. Efter 1970 har dock andelen av landets befolkning varit i stort sett oförändrad.

Storstadsregionernas andel av Sveriges befolkning
1920-1987

De årliga befolkningsförändringarna i storstadsregionerna och storstäderna sedan 1950 visar att den snabbaste befolkningsökningen var under 1960-talet, då den samlade folkmängden i

rikets tre storstadsregioner växte med 37 000 personer per år. Under 1950-talet var motsvarande siffra 26 900 personer, under 1970-talet 6 700 personer och hitintills under 1980-talet (-1987) 15 300 personer per år.

Tabell: Årlig befolkningsförändring i storstäderna och storstadsregionerna 1951-1987

	1951- 1960	1961- 1970	1971- 1980	1981- 1984	1985 1987
Stor-Stockholm	15800	18300	4200	8300	13800
Stockholm	6100	-6600	-9300	1600	4400
Stor-Göteborg	6900	11200	1600	1400	5700
Göteborg	5300	4300	-3500	-1800	2400
Stor-Malmö	4200	7500	900	500	2600
Malmö	3600	3100	-3200	-1200	600

Såsom framgår av tabellen ovan innebar befolkningsutvecklingen inom storstadsregionerna under 1950- och 1960-talen en kraftig ökning av förortskommunernas folkmängd.

Under början av 1980-talet har utvecklingen ändrat karaktär. Stockholmsregionen har hitintills under 1980-talet ökat snabbare än under 1970-talet. Även i Stockholms stad har folkmängden ökat något. I de båda andra regionerna var ökningen svag under de första åren på 1980-talet, men det finns en tendens till snabbare ökning under senare år.

1.2.3 Internationella befolkningsrörelser dominerar

Nettoinvandringen från utlandet till Stockholmsregionen har sedan 1960-talets början varit cirka 4 000 personer per år och således svarat för en tredjedel av regionens befolkningstillväxt. Under den senaste tio-årsperioden har de internationella befolkningsrörelsernas betydelse för regionens folkökning förstärkts ytterligare och motsvarar 45 procent av tillväxten. Tillsammans med födelseöverskottet är nettoinvandringen helt dominerande för Stockholmsregionens tillväxt. Under den

senaste tio-årsperioden har dessa två faktorer tillsammans förklarat nära 90 procent av Stockholmsregionens folkökning.

Detta innebär att idag utgörs cirka 15 procent av befolkningen i Stockholmsregionen av personer som är födda utomlands.

För de båda andra storstadsregionerna har det utrikes flyttningsöverskottet varit mindre centralt, men ändå av avgörande betydelse för folkökningen.

1.2.4 Storstadsregionernas framtida folkmängd

De befolkningsprognoser som redovisats för de tre storstadsregionerna tyder på en befolkningstillväxt i alla tre storstadsregionerna.

Befolkningsprognosen som här redovisas för Stockholmsregionen har utarbetats av länsstyrelsen i Stockholms län och landstingets regionplane- och trafikkontor.

Prognosen bygger på den förväntade framtida sysselsättningsutvecklingen. Antalet sysselsatta beräknas öka med 130 000 personer (0,9 procent per år) under perioden 1985-2000. Inflyttningsöverskottet från övriga riket beräknas till omkring 2 000 personer per år och inflyttningen från utlandet beräknas till över 4 000 personer årligen.

Sammantaget blir prognosresultatet en fortsatt befolkningstillväxt och länets folkmängd beräknas öka från 1 606 000 personer 1988 till cirka 1 757 000 personer år 2000. Under denna period beräknas således länets befolkning öka med 151 000 personer eller 11 600 personer per år.

I prognosen har inte beaktats de tillväxthämmande krafter som finns, t ex bristen på bostäder. Detsamma gäller för de prognoser som utarbetas för Göteborgs- och Malmöregionen.

Sydvästra Skånes kommunalförbunds befolkningsprognos fram till år 2000 pekar mot att folkmängden i Malmöregionen ökar med cirka 3 000 personer per år under perioden 1985-2000. Detta innebär i så fall att folkmängden ökar från 458 000 år

1985 till cirka 500 000 personer år 2000. I prognosen antas således en betydligt snabbare folkökning i regionen än vad som varit fallet under 1970-talet och början av 1980-talet.

Göteborgsregionens befolkningsprognos har här utarbetats av stadskansliet i Göteborgs stad och pekar mot att folkmängden i Göteborgsregionen år 2000 kommer att uppgå till cirka 769 000 personer, dvs en ökning från år 1985 på 65 000 personer. Ökning består av dels ett födelseöverskott, dels en flyttningsvinst, främst gentemot utlandet.

På föregående sidor har vi sett hur storstadsregionernas andel av rikets urbaniserade befolkning sjunkit ganska kraftigt under de senaste 35 åren. Vi har också sett att födelseöverskottet och de internationella befolkningsrörelserna spelat en avgörande roll för befolkningsutvecklingen.

Vi har också visat att storstadsregionernas egna befolkningsprognoser pekar mot en befolkningsökning i alla tre storstadsregionerna. Optimismen förefaller härvidlag vara ganska stor i alla storstadsregionerna.

Den långsiktiga befolkningsutvecklingen styrs i hög utsträckning av näringslivets utveckling och vi visar i nästa avsnitt att det skett stora och systematiska förskjutningar i yrkesstrukturen bland de sysselsatta i storstadsregionerna.

1.3 Stora förskjutningar i yrkesstrukturen

I praktiskt taget hela Västeuropa minskar andelen personer sysselsatta inom tillverkningsindustrin och andelen sysselsatta inom tjänstesektorn ökar. Detta tycks vara den internationella trenden, som gäller hela Västeuropa med undantag för Irland, Grekland och Portugal. I hela Västeuropa gäller att denna omvandling varit snabbast i de mest utvecklade ekonomierna och regionerna och utvecklingen har varit snabbast i de större städerna. Den snabbast växande delen av tjänstesektorn har i hela Västeuropa, och särskilt i städerna, varit yrken såsom konsulter, inenjörer och anställda inom databranschen, marknadsförare och designers.

I tabellen nedan visas att andelen sysselsatta inom den kunskapsintensiva tjänstesektorn ("professional, technical and related worker") ökat kraftigt i alla "västliga demokratier" sedan 1960-talet.

Tabell: Workers of Economically Active Population in Western Liberal Democracies: 1960-1985

Country	1960	1970	1980	1985
Sweden	12,9	19,2	25,8	29,6
Denmark	7,8	12,2	17,0	21,5
Norway	8,0	12,3	18,6	21,1
Netherlands	9,2	13,3	17,3	18,7
Finland	8,2	11,9	17,0	...*
United Kingdom	8,6	11,1	15,9	...*
Switzerland	8,9	12,1	15,1	...*
United States	10,8	13,8	15,0	14,8
Ireland	7,1	9,3	12,9	14,3
France	9,1	11,4	...*	14,1
Germany	7,6	9,8	13,4	13,9
Austria	6,8	8,7	...*	13,1
Italy	5,2	7,3	11,5	...*
Greece	3,4	5,7	9,4	10,1
Japan	5,5	6,6	9,0	9,0
Spain	4,1	5,5	...*	7,2
Portugal	2,7	3,6	6,7	...*

Av tabellen framgår också att den grupp länder som har de högsta andelarna utgörs av de nordiska länderna och Nederländerna, dvs de länder som är de mest utpräglade välfärdsstaterna.

Dessa tendenser är utomordentligt entydiga och visar att uppbyggnaden av det nya kunskapskapitalet och annat immatriellt kapital får en växande betydelse inte bara i Sverige, utan även internationellt.

Nedan betraktas tre indikatorer som visar ökningen av de kunskapsintensiva yrkena bland de sysselsatta i riket och storstadsregionerna.

1.3.1 Kunskapsyrkenas framväxt

Kunskapsfördjupningens betydelse belyses bäst genom en indelning av arbetsmarknaden efter de sysselsattas arbetsuppgifter och utbildningsnivå.

Vi börjar med att dela in alla yrken i fem grupper:

- 1 Kunskapsyrken inom tekniskt, naturvetenskapliga områden som bland annat omfattar ingenjörer, fysiker, kemister, läkare och arkitekter
- 2 Övriga kunskapsyrken som bland annat omfattar lärare, journalister, artister, jurister och programmerare
- 3 Informationsyrken som bland annat omfattar företagsledare, kamrerer, revisorer, bokhållare och sekreterare
- 4 Serviceyrken där bland annat sjuksköterskor, poliser, busschaufförer och frisörer ingår
- 5 Varuhanteringsyrken som i huvudsak omfattar jordbrukare, fiskare och manuellt arbete inom industrin.

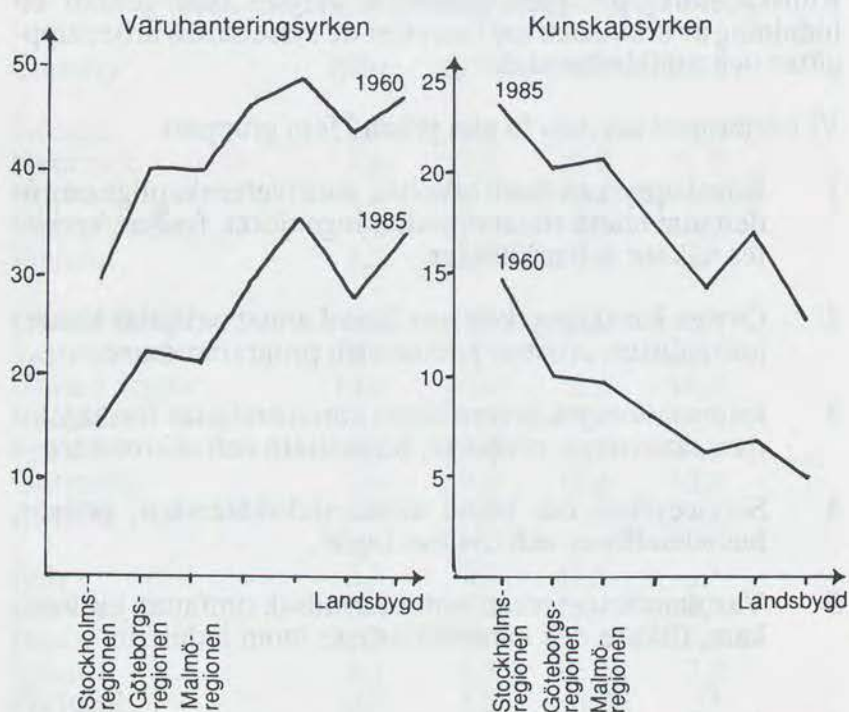
De två första grupperna kallas kunskapsyrken, därefter följer informationshanterande yrken, serviceyrken respektive varuhanteringsyrken.

I både riket och storstadsregionerna sker den kraftigaste tillväxten i de kunskapshanterande yrkena och en betydligt långsammare tillväxt i de informationshanterande yrkena och en tillbakagång för de varuproducerande yrkena.

Strukturomvandlingen, sett på detta sätt, har gått längst i storstadsregionerna och då särskilt i Stockholmsregionen, medan förändringen i Malmöregionen är svagare. Det sker dock en

omstrukturering av yrkesstrukturen i hela landet och denna omvandling går snabbast i storstadsregionerna och i andra universitetsregioner.

Tätortsstorlek och kunskapsyrken, varuhanteringsyrken
H-regioner 1960-1985

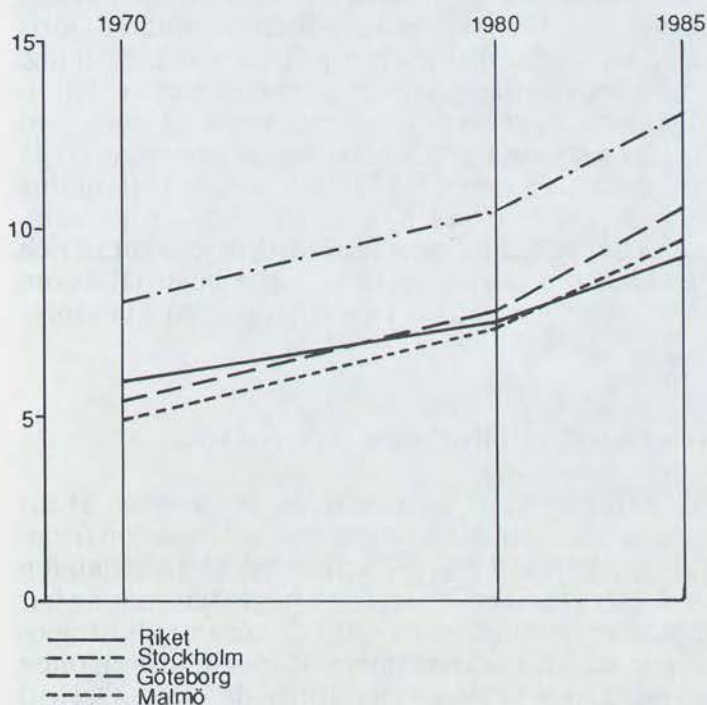
Denna omvandling mot en större andel av de sysselsatta inom kunskapshanterande yrken gäller också för de industrissysselsatta och för servicesektorn. Även här är andelen större i storstadsregionerna och omvandlingen tycks gå snabbast i storstadsregionerna. Andelen kunskapshanterare inom den

offentliga sektorn har traditionellt varit hög, men är inte i växande.

1.3.2 Allt större andel högutbildade

Som en andra indikator på att arbetskraftens kompetensnivå höjts använder vi här de sysselsattas formella skolutbildning. Även när vi ser till denna finner vi att andelen högutbildade ökar i hela riket och ökar särskilt kraftigt i storstadsregionerna och att andelen med kort utbildning minskar i hela riket och särskilt snabbt i storstadsregionerna.

Andelen av de sysselsatta med lång högskoleutbildning

Den högsta andelen med lång högskoleutbildning återfinns vi i Stockholmsregionen. Andelarna med lång högskoleutbildning i Göteborgs- och Malmöregionen är under hela perioden i paritet med riksgenomsnittet och de har därmed lägre andelar välutbildade än många andra medelstora städer. Att Stockholmsregionen har haft, och har, en större andel välutbildade kan delvis förklaras av de olika huvudstadsfunktionerna som är förlagda till Stockholm.

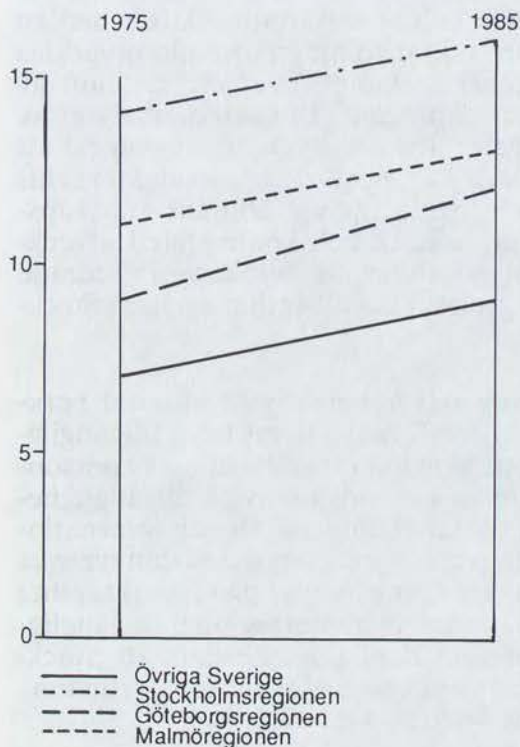
En stor andel av den högutbildade arbetskraften hamnar traditionellt inom den offentliga sektorn. Men den snabbaste ökningstakten av andelen högutbildade återfinns vi inom det privata näringslivet. Det vill säga samma tendens som vi återfann när det gäller kunskapsyrkenas framväxt.

En bidragande förklaring till att storstadsregionerna ökar sin andel med lång akademisk utbildning snabbare än övriga riket är flyttningsmönstret. I Stockholmsregionen har studier gjorts där man bland annat jämfört in- och utflyttarnas utbildning. Resultaten visar att inflyttarna tenderar att vara mera välutbildade än utflyttarna. Begränsar vi oss till att se på dem med minst tre års akademiska studier finner vi att ungefär 21 procent av utflyttarna i åldern 18-54 år har en sådan utbildning och motsvarande grupp bland inflyttarna utgör 28 procent. Tendensen är således tydlig, men inte särskilt markerad och det är också oklart om samma resultat skulle ha erhållits om motsvarande studier genomförts i Göteborgs- och Malmöregionen.

1.3.3 Färre arbetare och fler högre tjänstemän

Ett tredje sätt att belysa yrkesstrukturens omvandling är att utgå från en socioekonomisk indelning. I tabellen nedan framgår att under tio-årsperioden 1975 till 1985 så har andelen arbetare minskat i hela riket och andelen högre tjänstemän har ökat. Snabbast har omvandlingen gått i de tre storstadsregionerna. De högsta andelarna återfinns vi i Stockholmsregionen och Malmö- och Göteborgsregionen följer därefter. Det vill säga precis samma allmänna utvecklingsförlopp som gäller för andelen långtidsutbildade akademiker och för andelen sysselsatta inom K-yrken.

Antal högre tjänstemän. 1975- 1985

1.4.1 Sammanfattning

På föregående sidor har vi försökt visa att yrkes- och utbildningsstrukturen har omvandlats mot allt större kunskapsfördjupning. Denna utveckling tycks gälla för praktiskt taget hela Västeuropa och också för Sverige. Den kraftigaste omvandlingen i Sverige har skett i storstadsregionerna. Även detta tycks vara en internationell trend.

Att yrkesstrukturens omvandling sker snabbare och först i

storstadsregionerna hänger samman med flera faktorer. En förklaring ges av den sk produktcykelteorin som i korthet säger att centrum för produktion och sysselsättning skiftar mellan länder och olika regioner i takt med att en produkt utvecklas från det första FoU-intensiva stadiet, över ett stadium av expansion, till ett stadium av mognad. Empiriska analyser av den regionala utvecklingen i Sverige 1960-1980 pekar på att storstadsregionerna har lokaliseringsfördelar i produktcykelns första stadier dominerade av forskning, allmänt kunskapsorienterade verksamheter, teknisk och kommersiell utveckling. Analyserna visar bland annat att kunskapsorienterade verksamheter har särskilt gynnsamma tillväxtbetingelser i Stockholm.

Storstadsregionernas fördelar för kunskapsorienterad verksamhet kan enkelt uttryckt återföras på deras höga tillgänglighet. Verksamheter av detta slag har ett stort inslag av personkontakter och detta ställer i sin tur höga krav på tillgängligheten, inomregionalt såväl som mellanregionalt och internationellt. Teknikhandeln, som svarar för en stor del av den svenska importen av ny teknik, är ett gott exempel på en verksamhet med höga krav på internationell och interregional tillgänglighet. Det framstår därför som tämligen självklart att Stockholmsregionen kommit att utvecklas till "svensk importhamn" för denna snabbt växande handel.

Den växande kunskapsorienteringen betyder också att näringslivets lokalisering i växande grad styrs av tillgången till välutbildad arbetskraft. Traditionell industri etablerades ofta vid råvarukällorna och lockade där till sig arbetskraft. För det nya näringslivet gäller i hög grad motsatsen: verksamheter etableras och utvecklas där tillgången/tillgängligheten till välutbildad arbetskraft är hög. Det betyder att universitetsregioner, dvs bland annat storstadsregionerna, har gynnats av näringslivets kunskapsorientering. Även detta har visats i empiriska analyser av den regionala utvecklingen. Analyserna tyder på att det inte är storstadsregionernas befolkningsstorlek i sig som förklarar deras relativt snabba kunskapsorientering. Det tycks snarare vara deras fördelar avseende kommunikationer och tillgång till välutbildad arbetskraft och FoU-kapacitet som faller avgörandet. Olika delar av infrastrukturen (vägar, flyg, universitet etc) är med andra ord avgörande för storstadsregionernas utveckling.

1.5.1 Sysselsättningsutvecklingen

Under hela efterkrigstiden har en allt större andel personer inträtt på arbetsmarknaden. Förvärvsintensiteten för män i åldrarna 16 år och däröver har dock sjunkit sedan 1945. Speciellt markant är nedgången för de yngsta och för de äldsta. Bland kvinnorna har förvärvsintensiteten i stället ökat kraftigt. Speciellt för gifta kvinnor med barn.

Andelen personer som arbetar deltid (1-34 timmar per vecka) har ökat kraftigt. Sysselsättningsökningen under 1960- och 1970-talen får nästan helt tillskrivas ökningen av deltidsarbete. Det är främst de långa deltiderna, 20-34 timmar per vecka, som ökat. Ökningen av deltidsarbetet har främst skett bland kvinnorna.

Den kvinnliga förvärvsfrekvensen har således stigit kraftigt, men är ännu inte riktigt i nivå med männens.

Männens förvärvsfrekvenser i storstadsregionerna är ungefär desamma som i hela riket.

För kvinnornas del gäller att förvärvsfrekvenserna i Göteborgs- och Malmöregionen är ungefär desamma som för riket, men kvinnorna i Stockholmsregionen har cirka 10 procent högre förvärvsfrekvens.

1.5.2 Var i landet sker sysselsättningsökning

De snabbast växande arbetsmarknadsregionerna (A-regioner) är Uppsala, Linköping, Umeå och Luleå med en mycket snabb tillväxt under perioden 1965 till 1985. Där har sysselsättningen under den senaste 20-årsperioden ökat nästan 20 procent snabbare än i landet som helhet.

Tabell: Förändring av sysselsättningsandelar 1965-1985

Region	Procent Sysselsättning
Uppsala/Linköping	+ 18
Umeå/Luleå	+ 18
Primära centra i norra Norrland	+ 10
Norra Mälardalen	+ 9
Övriga A-regioner i Västsverige	+ 7
Stockholmsregionen	+ 6
Övriga A-regioner i Småland	+ 1
Primära centra i Småland	+ 0
Primära centra i mellersta Norrland	+ 0
Primära centra i södra Skogsbygden	- 1
Primära centra i Västsverige	- 1
Malmö/Lund/Trelleborg	- 2
Övriga A-regioner i Mellansverige	- 3
Primära centra i Mellansverige	- 4
Övriga A-regioner i Sydsverige	- 6
Primära centra i Sydsverige	- 6
Övriga A-regioner i norra Norrland	- 8
Övriga A-regioner i södra Skogsbygden	-10
Norra Småland	-12
Borås/Falköping	-15
Bergslagen	-15
Övriga A-regioner i mellersta Norrland	-18

Denna tabell över de senaste 20 årens sysselsättningsutveckling i olika A-regioner visar att både Stockholms- och Göteborgsregionen tillhör de A-regioner som haft en sysselsättningsökning, även om vissa andra A-regioner tillväxt betydligt snabbare. Här framgår också att Malmöregionen haft en svagt negativ utveckling och hamnar i gruppen med stagnerande sysselsättningsandelar.

Någon enhetlig utveckling för de tre storstadsregionerna framskymtar knappast.

1.6.1 Många utanför arbetsmarknaden

I föregående avsnitt har vi sett hur de sysselsattas utbildnings- och yrkessammansättning förändrats och att denna omvandling varit kraftig i storstadsregionerna. Vi har också sett hur antalet sysselsatta inom främst tillverkningsindustrin minskat kraftigt. Vidare har visats att Stockholms- och Göteborgsregionen ökat sina sysselsättningsandelar samtidigt som utvecklingen i Malmöregionen varit svagt negativ.

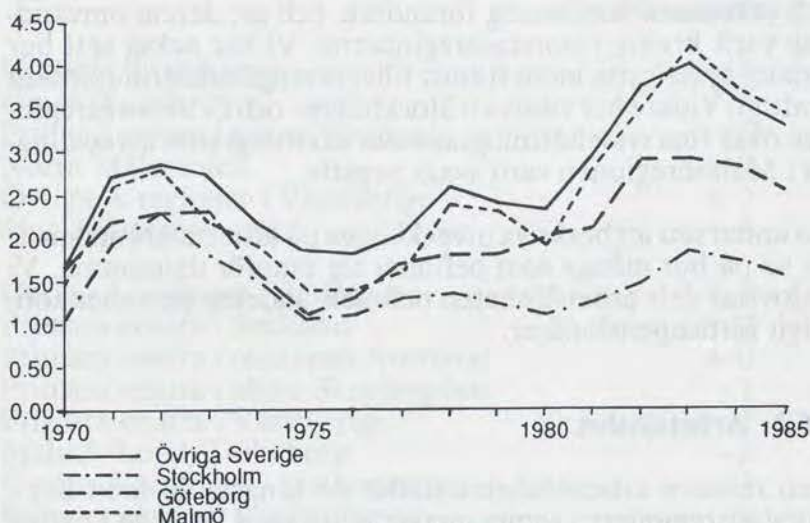
Ett annat sätt att beskriva utvecklingen på arbetsmarknaden är att se på hur många som befinner sig utanför densamma. Vi redovisar dels arbetslösheten och dels andelen personer som blivit förtidspensionärer.

1.6.2 Arbetslöshet

Den relativa arbetslösheten under de senaste 20 åren har i storstadsregionerna sammantaget alltid varit lägre än i övriga riket. Som regel har skillnaden varit mellan 0,5 och 1 procentenhet. Under perioden 1981 till 1985 var arbetslösheten överlag ovanligt hög och skillnaden mellan storstadsregionerna och övriga riket ökade betydligt.

Utvecklingen för de tre storstadslänen sammantagna döljer dock stora inbördes skillnader.

Arbetslösheten i storstadsregionerna 1970-1985

Det är framför allt under 1980-talet som utvecklingen varit mycket ogynnsam i Malmöregionen som då uppvisar en arbetslöshet som är mer än dubbelt så hög som Stockholmsregionens och också betydligt högre än Göteborgsregionens.

Den relativa arbetslösheten i Malmöregionen under de allra senaste åren är till och med högre än i resten av landet och högre än under någon annan sammanhängande period under de senaste 20 åren.

Även för Göteborgsregionen är arbetslösheten under början och mitten av 1980-talet ovanligt hög sett i relation till de två föregående decennierna.

I alla tre storstadsregionerna har ungdomar, lågutbildade och invandrare högre arbetslöshet.

1.6.3 Förtidspension

Under 1980-talet har sysselsättningsfrekvensen bland äldre män i storstadsregionerna minskat och en av huvudförklaringarna är ökningen i antalet förtidspensionärer.

Ser vi till andelen förtidspensionerade i storstadsregionerna så kan vi inte gå längre tillbaka än till början av 1970-talet. De olika regeländringarna i början av 1970-talet medförde en ökning av antalet nytillkomna pensionärer i hela riket. Under andra hälften av 1970-talet höll sig andelen nytillkomna pensionärer ganska konstant kring 45 000 per år i hela landet tills en uppgång nu skett till över 50 000 nytillkomna per år. Under denna period har det inte förekommit några formella regeländringar även om vi måste hålla öppet för att praxis kanske förändrats. Detta innebär att under perioden 1980 till 1988 så har andelen av befolkningen i åldern 60-64 år som är förtidspensionärer utvecklats enligt tabellen nedan. Även andelen långtidssjukskrivna har ökat samtidigt.

Tabell: Andel förtidspensionärer i åldern 60-64 år. Storstadsregionerna och riket 1980-1988

	1980	1988
Riket	24	31
Stockholmsregionen	22	26
Göteborgsregionen	26	32
Malmöregionen	20	31

Även om gränserna kan vara diffusa, så är majoriteten av de förtidspensionerade det av hälsoskäl, inte av arbetsmarknads-skäl.

De tre vanligaste orsakerna till förtidspension är rörelseorganens sjukdomar, mentala rubbningar och hjärt-kärlsjukdom. Från 45 år och uppåt är rörelseorganens sjukdomar den vanligaste anledningen till sjukpensionering. Före 45 års ålder dominerar diagnosen mentala rubbningar.

Andelen nybeviljade pensioner har under 1980-talet varit mycket stort i Malmöregionen och särskilt i Malmö kommun. Malmö kommun har legat klart över rikssnittet och resten av Malmöregionen har haft ungefär samma nivå som övriga riket.

Ser vi på andelen personer som är förtidspensionerade av arbetsmarknadsskäl finner vi att av storstadsregionerna så intar Malmöregionen en särställning. Här är till och med andelen förtidspensionärer på grund av arbetsmarknadsskäl större än i resten av landet.

I vissa invandrargrupper är andelen förtidspensionerade extremt hög. Det gäller särskilt vissa typiska arbetskraftsinvandrare. Till detta återkommer vi i samband med avsnitten om boendesegregationen.

Sammantaget har vi i detta avsnitt visat att vad avser arbetslöshet så intar Malmöregionen en särställning bland storstadsregionerna. I de båda andra storstadsregionerna, och särskilt i Stockholmsregionen, ligger arbetslöshetsnivåerna klart under riksgenomsnittet. Vad avser andelen förtidspensionärer är utvecklingen som mest ogynnsam i Malmöregionen, som ökar sin andel förtidspensionärer i åldern 60-64 år snabbare än de båda andra storstadsregionerna och snabbare än i riket.

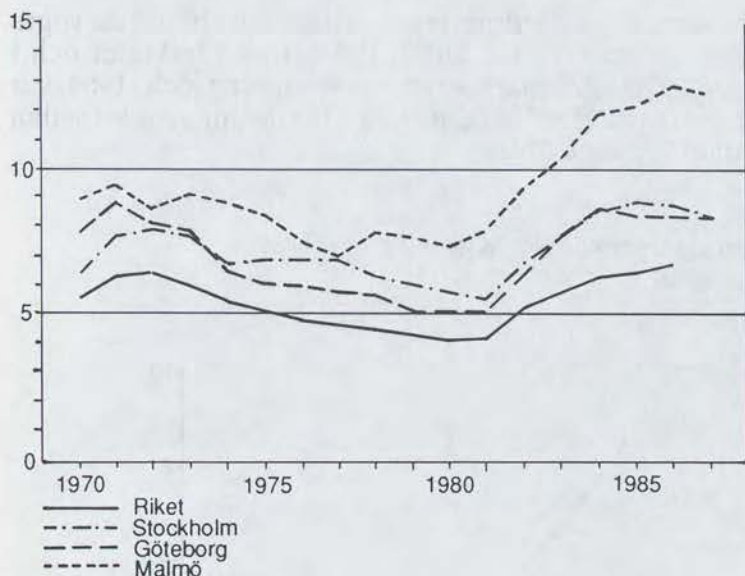
Vi har också visat att sysselsättningsökningen under de senaste 20 åren varit positiv i Stockholms- och Göteborgsregionen samtidigt som Malmöregionen uppvisat en svagt negativ sysselsättningsutveckling.

1.7.1 Socialhjälpens utveckling

Så länge jämförelsesiffror funnits över socialhjälpens omfattning har bidragsberoendet i städerna alltid varit högre än på landsbygden.

Under första hälften av 1980-talet steg bidragssiffrorna till den högsta efterkrigsnivån. I figuren på följande sida visas socialbidragens utveckling mellan 1970 och 1980 för de tre storstäderna och för riket.

Socialbidragstagare i Stockholm, Göteborg, Malmö och Riket 1970-1987

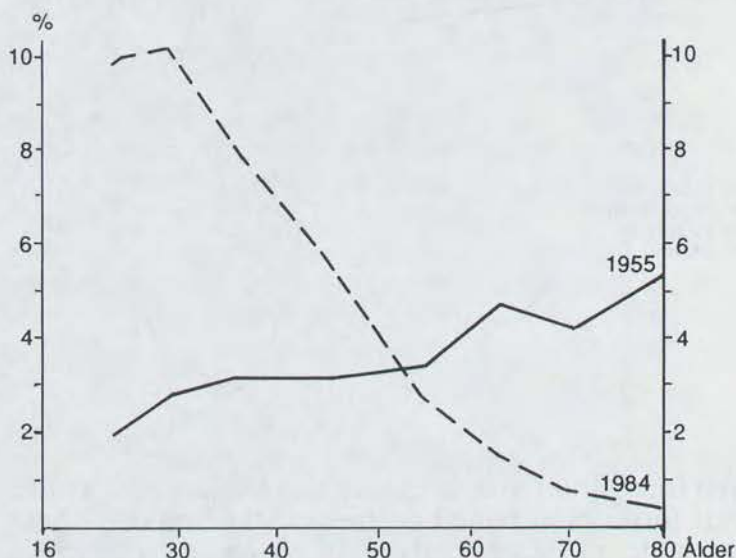
Av figuren framgår att andelen socialhjälpstagare ökat under 1980-talets första hälft både i de tre storstäderna och i hela riket. Storstäderna ligger fortfarande på en högre nivå än landet som helhet. I alldeles särskild utsträckning gäller detta för Malmö kommun där cirka 12 procent av alla personer fick socialbidrag 1987. Detta innebär att Malmö kommun är en av de kommuner med det allra högsta bidragsberoendet i hela landet.

Siffrorna för hela Malmöregionen blir dock lägre eftersom alla andra kommuner inom Malmöregionen uppvisar lägre siffror än centralkommunen. Samma förhållande gäller i Göteborgsregionen, men inte i Stockholmsregionen. Vi återkommer i senare avsnitt till socialhjälpens fördelning inom olika delar av storstadsregionerna.

En allmän utvecklingstendens när det gäller vilka som får socialhjälp är värd att uppmärksamma.

Tidigare var andelen bidragstagare alltid lägst bland de yngre och ökade successivt med ålder. I slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet skedde en omsvängning och 1984 var andelen bidragstagare i särklass högst för de unga för att sedan sjunka med stigande ålder.

Socialbidragstagare i olika åldersklasser i Riket
1955 och 1984

Under 1980-talet har utvecklingen fortsatt mot en allt större dominans av unga bland bidragstagarna. År 1985 bestod cirka hälften av bidragshushållen av ensamstående under 30 år.

Sammanfattningsvis har vi i de senaste avsnitten visat att andelen personer som hamnat utanför arbetsmarknaden ökat under 1980-talet i storstadsregionerna och att andelen socialhjälpstagare utvecklats i samma riktning.

Det är värt att notera att denna utveckling skett parallellt med näringslivets omvandling och mycket tyder på stora svårigheter på arbetsmarknaden dels för nytillkomna ungdomar och nyanlända invandrare - och dels för äldre som varit sysselsatta i stagnationsbranscherna.

1.8.1 Demografiska realiteter

I föregående avsnitt har vi sett hur yrkes- och utbildningsstrukturen i storstadsregionerna genomgått en snabb förändring. Vi har också sett hur många storstadsmänniskor hamnat i arbetslöshet och blivit förtidspensionerade och hur många blivit beroende av socialhjälp för sin försörjning.

Det är inte bara den socioekonomiska strukturen som genomgått en kraftig omdaning. Även demografiskt har storstadsregionerna omvandlats. Här belyses två aspekter av den demografiska omvandlingen, dels det ökande antalet enpersonshushåll och dels det ökade antalet gamla.

1.8.2 Enpersonshushållen ökar

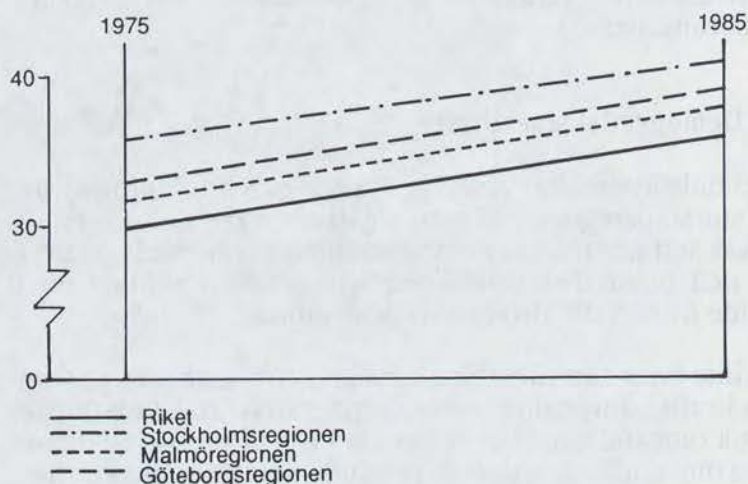
Det har länge pågått en utveckling mot ökande andelar ensamboende och denna utveckling tycks vara en internationell företeelse. Samma allmänna tendenser återfinner vi i både riket som helhet och i storstadsregionerna.

Störst andel enpersonshushåll finner vi i de tre storstäderna och andelarna har ökat kraftigt under de senaste tio åren.

I Stockholms kommun har andelen enpersonshushåll ökat från 46 procent 1975 till 51 procent 1985. I Göteborg från 38 till 44 procent under samma period och i Malmö kommun från 40 till 47 procent. I hela riket är motsvarande siffror 30 och 36 procent.

Ser vi på de genomsnittliga andelarna enpersonshushåll i de tre storstadsregionerna finner vi genomgående lägre värden än för centralkommunerna, men fortfarande högre värden än för riket.

Andel enpersonshushåll i riket, storstadsregionerna
1975. 1985

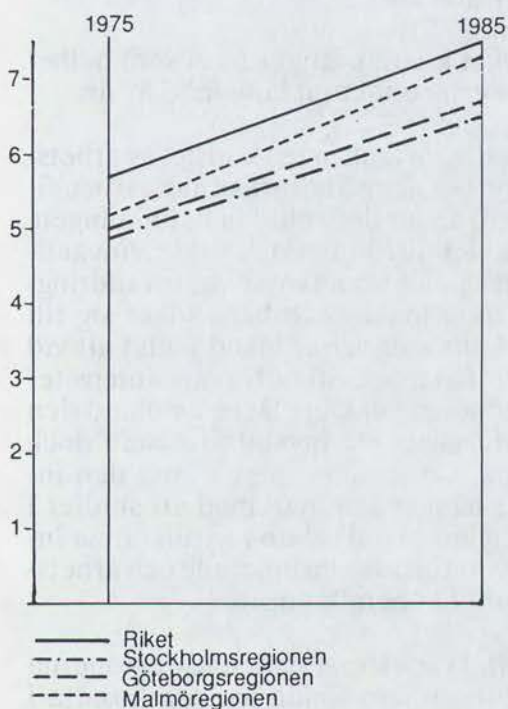
1.8.3 Allt större andel äldre

I alla tre storstadsregionerna blir de allra äldsta allt fler och utgör en allt större andel av befolkningen. Dessa tendenser är särskilt uttalade i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö.

I riket utgör de som är minst 75 år idag 7,5 procent av hela befolkningen. Motsvarande siffror är i Stockholms kommun 9,6 procent, i Malmö kommun 9,4 procent och i Göteborgs kommun 8,3 procent.

Ser vi till storstadsregionerna i stort blir andelarna lägre - i Stockholmsregionen 6 procent, i Malmöregionen 8 procent och i Göteborgsregionen 7 procent.

Andel 75 år och äldre i
storstadsregionen och riket 1975 och 1985

Vi har nu konstaterat att andelen enpersonshushåll och andelen äldre ökat samtidigt.

Detta betyder att i Stockholmsregionen finns idag 33 187 män över 75 år och cirka 30 procent av dessa är ensamboende.

Antalet kvinnor i motsvarande ålder uppgår till mer än dubbelt så många - cirka 68 000 personer. Av dessa är 62 procent ensamboende. Även i Malmö- och Göteborgsregionen råder samma allmänna förhållanden mellan ensamboendet bland män och kvinnor.

I både Malmö- och Göteborgsregionen bor cirka 50 procent av alla över 75 år ensamma.

1.8.4 Allt större andel invandrare

Andelen invandrare har ökat kontinuerligt i riket som helhet och i de tre storstadsregionerna under en lång följd av år.

Under 1960-talet dominerades invandringen kraftigt av arbetskraftsinvandrare och då var också invandrarnas åldersspecifika förvärvsintensiteter högre än för den infödda befolkningen. Men bilden förändrades under 1970-talet och flyktinginvandringen ökade då. Detsamma gäller för anknytningsinvandringen, dvs föräldrar, syskon, äkta makar och barn söker sig till släktingar här. Denna förändring innebar bland annat att vid början av 1980-talet var de åldersspecifika förvärvsintensiteterna för de utländska medborgarna klart lägre än bland den infödda befolkningen. Naturaliserade invandrare hade dock fortfarande ungefär samma förvärvsintensiteter som den infödda befolkningen. Detta hänger samman med att studier i något högre åldrar är vanligare bland relativt nytillkomna invandrare och att invandrare är förtidspensionerade och arbetslösa i högre grad än den infödda befolkningen.

Andelen invandrare har alltid varit störst i storstadsregionerna och cirka 40 procent av alla utlandsfödda är idag bosatta i Stockholmsregionen.

I alla storstadsregionerna gäller att invandrarna är kraftigt överrepresenterade i vissa bostadsområden. Till detta återkommer vi.

I Stockholmsregionen utgör de utlandsfödda idag cirka 15 procent av befolkningen, i både Göteborgs- och Malmöregionen cirka 10 procent. Dessa andelar förväntas öka. Även fort-

sättningsvis räknar man nämligen med en nettoinvandring i både riket och storstadsregionerna. I prognosen för riket beräknas nettoinvandringen till 7 000-8 000 personer per år. Nettoinvandringen från de nordiska länderna antas då vara 0.

De demografiska tendenser vi behandlat här är entydiga. I storstadsregionerna ökar andelen ensamboende, andelen mycket gamla och andelen som inte är födda i Sverige. Samtliga dessa tendenser förväntas gälla även under den närmaste framtiden.

2.1 Utvecklingen inom storstadsregionerna

I rapportens första kapitel har vi försökt visa hur befolkningsammansättningen i storstadsregionerna förändrats kraftigt under de allra senaste decennierna. Vi har sett hur den socioekonomiska strukturen, den demografiska och den etniska strukturen samtidigt förändrats. I detta kapitel skall vi analysera hur dessa förändringar påverkat befolkningssammansättningen i storstadsregionernas kommuner och bostadsområden.

I kapitlets första del analyseras befolkningssammansättningens förändringar i kommunerna och detta görs i tre separata avsnitt - ett avsnitt för varje storstadsregion.

I kapitlets andra del behandlar vi bostadssegregationen såsom den kommer till uttryck när vi jämför olika bostadsområden med varandra. Detta avsnitt är disponerat så att vi först behandlar de gemensamma dragen för de tre storstadsregionerna och därefter ger en mera detaljerad beskrivning för varje storstadsregion.

2.1.1 En jämförelse mellan kommunerna i Malmöregionen

I detta avsnitt beskrivs först yrkes- och utbildningsstrukturens omvandling inom Malmöregionen. Därefter visas hur denna struktur i en kommun går hand i hand med andra socioekonomiska förhållanden, med andra demografiska och etniska förhållanden. Vi visar också hur några olika ohälsomått är relaterade till nyssnämnda förhållanden. Därefter redovisas motsvarande uppgifter för olika stadsdelar inom Malmö kommun.

2.1.2 Yrkes- och utbildningsstrukturen

I det förra kapitlet kunde vi visa hur storstadsregionerna systematiskt ökat sina andelar högutbildade, högre tjänstemän och över huvud taget personer som i sina yrken hanterar kunskaper. Dessa grupper utveckling uppvisade en mycket stor parallellitet i utvecklingen över tiden och för att förenkla framställningen här väljer vi att endast redovisa de högre tjänstemännens bosättningsmönster inom storstadsregionerna.

Omvandlingen av yrkesstrukturen inom Malmöregionen har inte skett likformigt i regionens olika kommuner.

Alla kommuner, utom två, ökar sina andelar högre tjänstemän mellan 1980 och 1985. Den i särklass snabbaste tillväxten äger rum i Lund som ökar sin andel högre tjänstemän från 24 procent 1980 till 28 procent 1985. I de övriga kommunerna varierar tillväxten mellan 1 och 2 procentenheter.

Denna utveckling innebär att Lunds särställning förstärks och att skillnaderna mellan regionens olika kommuner totalt sett är i stort sett oförändrade.

De kommuner som har den största andelen högre tjänstemän - Lund, Vellinge och Lomma - har väsentligt mycket högre andelar än Malmö, Burlöv och Trelleborg. Dessa skillnader har accentuerats mellan åren 1980 och 1985.

Tabell: Andel högre tjänstemän i Malmöregionens kommuner 1980-1985

	1980	1985
Malmö	13	14
Burlöv	11	12
Trelleborg	11	12
Svedala	15	15
Kävlinge	15	16
Staffanstorp	19	19
Lomma	23	25
Vellinge	24	24
Lund	24	28

Skillnaden mellan andelen högre tjänstemän i Malmöregionens kommuner är således betydande och dessa skillnader är större än de mellankommunala skillnaderna i Göteborgsregionen, men inte så stora som i Stockholmsregionen.

Den snabbaste socioekonomiska omvandlingen bland Malmö kommuns stadsdelar sker i Limhamn och Bunkeflo som ökar

sina andelar högre tjänstemän med 3 procentenheter och 1985 har 29 och 20 procent högre tjänstemän. Båda dessa stadsdelar hade mycket stora andelar 1980 och särskilt Limhamns särställning inom kommunen accentueras.

I de stadsdelar i Malmö kommun som 1980 hade den lägsta andelen högre tjänstemän förändras denna andel mycket litet, vilket innebär att skillnaderna jämfört med Limhamn och Bunkeflo accentueras.

En för människors livschanser så central variabel som yrke uppvisar naturligtvis ganska starka samband med andra centrala indikatorer på människors levnadsvillkor.

I nedanstående matris redovisas korrelationskoefficienter som uttryck för samvariationen mellan olika variabler som belyser befolkningssammansättningen utifrån en socioekonomisk, en demografisk och en etnisk dimension. Matrisens värden är baserade på andelar på bostadsområdesnivå och gäller för 1985.

Tabell: Korrelationsmatris över bostadsområden i Malmöregionen. 1985

	Andel bo- städer byggda 1965- 1975	Andel ut- lands- födda 1985	Andel social- hjälp- stagare 1985	Andel arbetare/ lägre tjänste- män 1985	Andel högre tjänste- män 1985	Andel en- per- sons- hushåll 1985	Andel ensam- stående kvinnor med barn 1985
Andel bostäder byggda 1965-1975		0,50	0,49	0,44	-0,37	0,27	0,47
Andel utlandsfödda 1985	0,51		0,88	0,42	-0,33	0,35	0,52
Andel socialhjälpstagare 1985	0,49	0,88		0,52	-0,44	0,42	0,64
Andel arbetare/lägre tjänstemän 1985	0,44	0,44	0,52		-0,97	0,33	0,44
Andel högre tjänstemän 1985	-0,37	-0,33	-0,44	-0,97		-0,30	-0,40
Andel enpersonshushåll 1985	0,27	0,35	0,42	0,33	-0,29		0,81
Andel ensamstående kvinnor med barn 1985	0,47	0,52	0,64	0,44	-0,40	0,81	

Sambanden visar tydligt att andelen högre tjänstemän, andel socialhjälpstagare och andelen utlandsfödda tenderar att samtidigt uppvisa höga värden i vissa områden och låga värden i andra områden. Och vice versa.

Dessa samband återfinns om än inte med samma styrka också på större geografiska nivåer som t ex då vi jämför olika

kommuner med varandra eller då vi jämför olika stadsdelar med varandra.

Hur dessa samband ter sig på kommunnivå illustreras i tabellen nedan.

Tabell: Malmöregionens kommuner. Några centrala välfärdsvariabler. Mitten av 1980-talet

	Andel högre tjänste- män	Andel med lång akade- misk utb % av befolkn 16-74 år	Andel social- hjälps- tagare	Sjuk- från- varo Antal dagar	Medel- livs- längd Män 1983- 1987	Ut- lands- födda
Malmö	14	6	13	28	72,5	13
Burlöv	12	5	10	26	73,2	10
Trelleborg	12	4	5	26	74,0	8
Svedala	15	6	4	20	74,8	5
Kävlinge	16	6	6	19	75,2	6
Staffanstorp	19	10	3	18	75,2	6
Lomma	25	12	3	16	77,6	5
Vellinge	24	11	2	16	76,7	5
Lund	28	20	6	18	75,4	9

Av tabellen framgår att de kommuner som har en liten andel högre tjänstemän - dvs främst Malmö, Burlöv och Trelleborg - samtidigt har få högutbildade, kortare medellivslängd, högre sjukfrånvaro, högre andel socialhjälpstagare och fler utlandsfödda. För de som har höga andelar högre tjänstemän är förhållandena de motsatta.

Utvecklingen av flera av ovanstående befolkningsandelar i olika kommuner under första hälften av 1980-talet har medfört att skillnaderna mellan kommunerna ökat och att utvecklingen varit särskilt oförmånlig i Malmö, Burlöv och Trelleborg och särskilt förmånlig i Lund, Lomma och Vellinge.

I tabellen nedan illustreras utvecklingen genom andelen högre tjänstemän, andelen socialhjälpstagare, andelen utlandsfödda och antalet sjukfrånvarodagar.

Tabell: Utvecklingen i Malmöregionens kommuner. 1980-1985 avseende några centrala välfärdsvariabler

	Andel högre tjänste- män		Andel social- hjälp- stagare		Andel utlands- födda		Sjukfrånvaro Antal dagar/ år	
	1980	1985	1980	1986	1980	1985	1980	1985
Malmö	13	14	7	13	12	13	26	28
Burlöv	11	12	6	10	9	10	17	26
Trelleborg	11	12	3	5	8	8	19	26
Svedala	15	15	1	4	4	5	17	20
Kävlinge	15	16	2	5	5	6	13	19
Staffanstorps	19	19	2	3	5	6	16	18
Lomma	23	25	1	3	5	5	12	16
Vellinge	24	24	1	2	4	5	12	16
Lund	24	28	2	6	9	9	14	18

Även inom Malmö kommun skiljer sig befolkningsstrukturen kraftigt åt mellan olika stadsdelar. Det vill säga vissa stadsdelar har en samtidig överrepresentation av socialhjälpstagare, förtidspensionärer, låginkomsttagare, hög sjukfrånvaro och utlandsfödda och en underrepresentation av högre tjänstemän.

Två tydliga grupperingar av stadsdelar utkristalliserar sig oavsett vilken av ovan nämnda variabler vi väljer att betrakta.

Å ena sidan har vi Limhamn, Bunkeflo och Husie och å andra sidan Rosengård, Fosie och Kirseberg.

I den förstnämnda gruppen är de högre tjänstemännen överrepresenterade liksom höginkomsttagarna och de infödda svenskarna. Kraftigt underrepresenterade är utlandsfödda, socialhjälpstagare.

Tabell: Malmö kommuns stadsdelar

	Andel högre tjänstemän		Andel ut- landsfödda		Andel so- cialhjälp- tagare	
	1980	1985	1980	1985	1980	1986
Limhamn	26	29	7	7	1,8	3,3
Bunkeflo	17	20	6	6	0,9	1,4
Husie	18	18	5	7	0,7	1,5
Rosengård	7	8	24	27	11,7	20,5
Fosie	7	8	14	16	6,6	14,2
Kirseberg	7	7	12	13	7,4	13,0

I den senare gruppen är förhållandena exakt de motsatta. Skillnaderna mellan dessa olika stadsdelar i befolkningssammansättningen har ökat med avseende på nyss nämnda förhållanden.

Sammantaget har vi försökt visa att befolkningsstrukturens omvandling inom Malmöregionen tydligt indikerar att vissa kommuner - främst Lund, Vellinge och Lomma - förstärker sin "positiva" särställning särskilt gentemot Malmö, Burlöv och Trelleborg. Dessa tendenser är relativt tydliga trots att det är en mycket kort tidsperiod som studeras. Det är därför möjligt att omvandlingen är ännu mycket kraftigare och entydigare än vad som framgår av här redovisade siffror.

Samma allmänna utvecklingsförlopp, med ökande skillnader med avseende på befolkningens socioekonomiska och etniska sammansättning, kan iakttas då vi jämför utvecklingen i olika stadsdelar inom Malmö kommun. Här är skillnaderna ännu mer accentuerade och tenderar att förstärkas.

2.1.3 En jämförelse mellan kommunerna i Göteborgsregionen

I detta avsnitt beskrivs först yrkesstrukturens omvandling inom Göteborgsregionen efter en socioekonomisk indelning av den yrkesverksamma befolkningen.

Därefter visas hur yrkesstrukturen i ett område går hand i hand med en rad andra förhållanden som är viktiga för människors livschanser.

Därefter redovisas kommunernas befolkningssammansättning utifrån en socioekonomisk och en etnisk dimension och några kompletterande uppgifter kring befolkningens hälsa. Vi visar också hur dessa förhållanden utvecklas under perioden 1980-1985. Beskrivningen upprepas sedan för olika delar av Göteborgs kommun.

2.1.4 Den socioekonomiska utvecklingen

I tidigare avsnitt har vi visat att storstadsregionerna ökar sin andel högre tjänstemän och minskar sina andelar arbetare/lägre tjänstemän och att denna omvandling sker snabbare i storstadsregionerna än i resten av landet.

I förra avsnittet kunde vi se hur denna omvandling såg ut inom Malmöregionen och här visas att också i Göteborgsregionen sker denna omvandling i olika takt inom olika delar av Göteborgsregionen.

2.1.5 Den socioekonomiska omvandlingen i Göteborgsregionens kommuner

Mellan 1980 och 1985 ökar alla kommuner inom Göteborgsregionen, undantaget Kungsbacka, sina andelar högre tjänstemän och minskar sina andelar arbetare/lägre tjänstemän. Men förändringarna är olika stora i olika kommuner.

Den snabbaste omvandlingen sker i Göteborgs kommun där andelen arbetare/lägre tjänstemän minskar från 68 till 64 procent och andelen högre tjänstemän ökar från 14 till 17 procent.

Den socioekonomiska omvandlingen i Göteborgsregionens övriga kommuner går betydligt långsammare och är mycket likartad.

Sammantaget innebär denna utveckling att skillnaderna vad avser andelen högre tjänstemän i Göteborgsregionens olika kommuner minskar högst avsevärt.

Skillnaderna i andelen högre tjänstemän mellan Göteborgsregionens olika kommuner är ganska små, betydligt mindre än skillnaderna mellan Malmöregionens olika kommuner och ännu mycket mindre jämfört med Stockholmsregionens kommuner.

Tabell: Andelen högre tjänstemän i Göteborgsregionens kommuner 1980 och 1985

	1980	1985
Ale	11	12
Göteborg	14	17
Kungälv	14	15
Mölndal	16	18
Härryda	17	18
Partille	17	18
Lerum	18	19
Öckerö	18	18
Kungsbacka	21	20

Yrkesstrukturens omvandling går alltså snabbast inom Göteborgs kommun, men även här kan vi se stora skillnader mellan olika delar av kommunen.

Den snabbaste omvandlingen sker i centrum, södra och västra distriktet, där också praktiskt taget alla bostadsområden visar tillväxt av andelarna högre tjänstemän och en snabbare minskning av andelen arbetare/lägre tjänstemän än vad som gäller för hela kommunen.

I östra distriktet, Östra Hisingen, norra distriktet och västra Hisingen sker omvandlingen långsamt.

Tabell: Andel högre tjänstemän i Göteborgs kommuns distrikt. 1980 och 1985

	1980	1985
Östra	7	8
Norra	7	8
Västra Hisingen	7	9
Östra Hisingen	10	11
Västra	18	21
Söder	18	22
Centrum	21	25

Utvecklingen under 1980-talets första hälft medför att skillnaden i andelen högre tjänstemän mellan å ena sidan Centrum och söder och å andra sidan norra och östra distriktet ökar högst avsevärt och skillnaden var ganska stor redan 1980.

Ser vi på de 20 bostadsområden (primärområden) som omvandlats snabbast med avseende på andelen högre tjänstemän återfinner vi 14 områden i centrum och sex i det södra distriktet. Vi återfinner alltså inte något bostadsområde i resten av Göteborgs kommun som omvandlas lika snabbt.

Sammantaget innebär också denna utveckling att skillnaderna mellan kommunens olika distrikt ökar något mellan 1980 och 1985.

Dessa skillnader är också avsevärt mycket större än skillnaderna mellan olika kommuner.

Yrkessammansättningen bland befolkningen i ett område uppvisar genomgående starka och systematiska samband med en rad andra karaktäristika hos befolkningen i området - här främst andra socioekonomiska och etniska karaktäristika. Bilden kompletteras också med några uppgifter om befolkningens hälsa.

I följande korrelationsmatris visas på graden av samvariation mellan yrkesstrukturen i ett område, andelen socialhjälpstagare, andelen förtidspensionärer och andelen utlandsfödda.

Tabell: Korrelationsmatris över bostadsområden. Göteborgsregionen

	Arb 1985	Högre tjänste- män	Social- bidrag	Förtids- pension*	Utlands- födda
Arb 1985	1	-0,96	0,51	0,57	0,46
Högre tjm 85	-0,96	1	-0,44	-0,52	-0,40
Socbidrag	0,51	-0,44	1	0,68	0,84
Ink 1986	-0,73	0,68	-0,64	-0,71	-0,51
Utfö 85	0,46	-0,40	0,84	0,52	1
Andel lgh byggda miljon- prog					
Rekl 1985	0,36	-0,33	0,63	0,41	0,50

* Andelar av befolkningen 55-64 år

Av matrisen framgår att det finns starka samband på bostadsområdesnivå mellan dessa variabler så att vissa bostadsområden samtidigt utmärks av många indikatorer på resurssvaghet och andra bostadsområden befolkas av personer som genomgående är ganska resursstarka. Sambanden går igen på t ex kommunnivå och stadsdelsnivå, vilket skall visas nedan. Här är dock sambanden inte alls lika starka.

I tabellen på följande sida redovisas hur vissa kommuner samtidigt har en låg andel högre tjänstemän, många socialbidragstagare, och en hög andel utlandsfödda.

Tabell: Några centrala välfärdsvariablers fördelning inom Göteborgsregionen. Mitten av 1980-talet

	Andel högre tjänste- män	Andel med lång akadmisk utbildning % av be- folkningen 16-74 år	Andel social- hjälp- tagare % av be- folkningen	Utlands- födda
Ale	12	4	4	8
Göteborg	17	10	8	12
Kungälv	15	6	2	5
Mölndal	18	10	5	8
Härryda	18	9	4	8
Partille	18	9	6	9
Lerum	19	10	3	6
Öckerö	18	5	4	3
Kungsbacka	20	9	2	4

Sammantaget kan konstateras att de olika indikatorerna går hand i hand i viss utsträckning, men inte alls i samma utsträckning som i Malmö- och Stockholmsregionen. Vidare kan konstateras att skillnaderna mellan kommunerna i Göteborgsregionen genomgående är mycket mindre än inom både Malmö- och Stockholmsregionen.

Det är vidare värt att notera att Göteborgs kommun är den kommun i hela Göteborgsregionen som har högst andel socialhjälpstagare, högst andel förtidspensionärer och högst andel utlandsfödda och den lägsta medelinkomsten. Det vill säga samma allmänna mönster som vi kunde notera för Malmö kommun. Detta mönster avviker på ett markant sätt från situationen i Stockholmsregionen.

I föregående avsnitt kunde vi konstatera att den största koncentrationen av resurssvaga hushåll i Göteborgsregionen fanns i Göteborgs kommun. Men olikheterna inom kommunen är betydande och betydligt större än de vi kunde iakttaga mellan regionens olika kommuner.

De största skillnaderna föreligger mellan å ena sidan Centrum och söder å andra sidan de norra och östra distrikten. Dessa skillnader är mycket stora och visar en klar tendens att öka, enligt flera av de använda indikatorerna.

Tabell: Utvecklingen av några centrala välfärdsvariabler i Göteborgs kommuns distrikt. 1980-1985

Distrikt	Andel högre tjänstemän		Personer i social- ärenden		Utlandsfödda	
	1980	1985	1982	1987	1980	1985
Östra	7	8	9	11	20	21
Norra	7	8	13	16	28	28
Västra Hisingen	7	9	5	6	16	16
Östra Hisingen	10	11	4	4	12	12
Västra	18	21	3	3	6	7
Söder	18	22	2	3	7	7
Centrum	21	25	4	5	9	9

Sammantaget visar siffrorna att befolkningssammansättningen är relativt lika i Göteborgsregionens kommuner. Detta gäller både den socioekonomiska och etniska sammansättningen. Skillnader finns, men det är avsevärt mycket mindre än i Malmö- och Stockholmsregionen.

Utvecklingen under perioden 1980 till 1985 pekar inte heller i någon entydig riktning mot ökande eller minskande skillnader.

Inom Göteborgs kommun är skillnaderna mellan de olika distriktens befolkningsstrukturer stora. Detta gäller oavsett om vi betraktar den socioekonomiska sammansättningen eller den etniska.

Inom kommunen uppvisar främst de norra och östra delarna en klart avvikande struktur på sin befolkning. Här är lågresurs-hushållen och invandrarhushållen kraftigt överrepresenterad och dessa tendenser förstärks under början av 1980-talet,

särskilt om vi jämför med utvecklingen i de centrala, södra och västra distrikten.

2.1.6 En jämförelse mellan kommunerna i Stockholmsregionen

I kapitel 1 kunde vi konstatera att Stockholmsregionen ökat sina andelar högre tjänstemän, långtidsutbildade akademiker och personer med så kallade kunskapsyrken. Vi kunde också se hur bland annat andelen socialhjälpstagare ökade och hur den demografiska och etniska strukturen förändrats kraftigt.

I detta avsnitt beskrivs hur yrkes- och utbildningsstrukturen omvandlats i regionens kommuner. Därefter visas hur denna struktur är relaterad till andra socioekonomiska och etniska förhållanden. Redovisningen kompletteras med översiktliga data om befolkningens hälsa.

Ser vi på utvecklingen för litet större delar av Stockholmsregionen finner vi att den norra regionhalvan ökar sin andel högre tjänstemän, sin andel personer med lång akademisk utbildning och sin andel personer med kunskapsyrken. Ökningstakten är i alla dessa avseenden betydligt snabbare i norrkommunerna än i söderkommunerna.

Resultatet av denna omvandling är att skillnaderna mellan de båda regionhalvorna ökar.

Kommunerna på den norra regionhalvan ökar sin andel långtidsutbildade akademiker från 10 procent 1970 till 14 procent 1985, sin andel högre tjänstemän från 14 till 18 procent och sin andel sysselsatta inom kunskapsyrken från 21 till 23 procent.

Söderkommunerna ökar sin andel långtidsutbildade från 6 till 9 procent, sin andel högre tjänstemän från 11 till 12 procent och sin andel sysselsatta inom kunskapsyrken från 19 till 20 procent.

I tabellen på nästa sida framgår yrkes- och utbildningsstrukturens omvandling för alla kommuner i Stockholmsregionen.

Tabell: Yrkes- och utbildningsstrukturens utveckling i Stockholmsregionen. 1970-1985

	Andel med lång* akademisk utbildning (3- år)		Andel högre tjänstemän		Andel i K-yrken	
	1970	1985	1980	1985	1970	1985
N inner						
Solna	8,4	12,9	16	19	19,7	23,2
Sundbyberg	3,9	8,3	12	14	15,6	19,0
Danderyd	22,4	31,6	35	40	30,6	33,5
Lidingö	18,2	24,3	28	32	29,7	31,1
N mellan						
Ekerö	12,3	14,4	24	26	25,8	24,6
Järfälla	9,2	11,6	17	19	24,8	25,8
Sollentuna	11,7	16,4	21	24	24,3	27,2
Upplands Väsby	4,3	7,4	15	16	17,7	20,0
Täby	15,2	20,6	25	29	27,8	28,9
S inner						
Nacka	10,2	16,4	21	24	22,1	25,2
S mellan						
Botkyrka	7,3	7,3	12	13	21,2	18,6
Huddinge	5,9	8,5	15	16	19,0	19,4
Haninge	6,1	6,6	12	13	18,8	17,2
Tyresö	7,2	8,9	17	18	22,8	21,3
Värmdö	-	-	17	17	-	-
N ytter						
Upplands-Bro	5,2	7,7	14	14	16,7	19,2
Sigtuna	6,0	7,6	13	14	16,4	15,8
Vallentuna	10,3	11,6	20	20	21,0	21,6
Vaxholm	9,8	11,9	21	23	21,8	22,7
Österåker	-	-	21	21	-	-
Stockholm	8,0	15,0	18	22	18,0	25,0

*) Procent av förvärvsarbetande nattbefolkning

Bland kommunerna på den norra regionhalvan sker en mycket snabb omvandling av yrkes- och utbildningsstrukturen främst i de inre norrkommunerna - Danderyd, Lidingö, Solna och

Sundbyberg, samtidigt som omvandlingen är betydligt svagare i de yttre norrkommunerna - Upplands-Bro, Sigtuna, Vallentuna och Vaxholm.

Bland söderkommunerna sker det en snabb omvandling i Nacka, samtidigt som Södertörnskommunerna - Botkyrka, Huddinge, Haninge och Tyresö omvandlas mycket långsamt. Idag har dessa Södertörnskommuner till och med en lägre andel långtidsutbildade akademiker än riksgenomsnittet.

Detta innebär att skillnaden mellan främst de inre norrkommunerna och Södertörnskommunerna förstärkts under 1970- och 1980-talen vad avser de boendes yrkes- och utbildningsstruktur.

Stockholmsregionens kommuner skiljer sig också åt i andra socioekonomiska avseenden och med avseende på den etniska befolkningssammansättningen. Dessa uppgifter kompletteras också med några översiktliga data kring befolkningens hälsa.

I tabellen på följande sida framgår vilka förhållanden vi studerat och hur de utvecklats under 1980-talet.

En första iakttagelse som kan göras är att befolkningen i Stockholms kommun inte intar någon särställning när vi jämför med befolkningen i de övriga kommunerna. Detta kontrasterar starkt mot förhållandena i både Göteborgs- och Malmøreregionen där centralkommunerna har de största andelarna lågresurshushåll.

För att få en klarare bild av hur de olika variablerna tenderar att uppträda med en påtaglig samtidighet redovisar vi hur de fem kommuner som har de högsta andelarna högre tjänstemän 1985 ser ut med avseende på ett antal andra centrala variabler och jämför dessa uppgifter med motsvarande siffror för de fem kommuner som har de lägsta andelarna högre tjänstemän.

De förstnämnda kommunerna, som alla återfinns på den norra regionhalvan, har ungefär tre gånger så stor andel med längre akademisk utbildning, mindre än hälften så stor andel socialhjälpstagare, ungefär hälften så stor andel utlandsfödda och en genomsnittlig åldersstandardiserad dödlighet bland männen

som är 89 procent jämfört med riket och motsvarande siffra för de fem sistnämnda kommunerna är 108 procent.

Tabell: Utvecklingen för några centrala välfärdsvariabler i Stockholmsregionen. 1980-1985

	Andel högre tjänstemän		Andel socialhjälpstagare		Andel förtidspensionärer 45-64 år		Dödligheten*		Andel utlandsfödda		
							Män				
	1980	1985	1980	1985	1981	1986	1974-1978	1979-1984	1980	1985	
Solna	16	19	7	9	10	15	1,12	1,12	15	16	
Sundbyberg	12	14	6	8	13	16	1,24	1,13	13	14	
Danderyd	35	40	1	2	5	6	0,87	0,80	9	9	
Lidingö	28	32	3	3	6	8	0,92	0,83	12	11	
Ekerö	24	26	2	4	5	5	0,92	0,91	6	7	
Järfälla	17	19	5	6	7	9	0,94	0,86	13	14	
Sollentuna	21	24	5	6	7	8	0,95	0,96	11	12	
Upplands Väsby	15	16	5	6	9	11	0,99	1,07	17	17	
Täby	25	29	3	3	6	7	0,96	0,92	10	11	
Nacka			5	7	8	11	0,99	1,01	15	15	
Botkyrka	12	13	12 **	10	10	14	1,15	1,18	25	26	
Huddinge	15	16	7	9	8	12	1,04	1,06	16	17	
Haninge	12	13	7	9	10	12	1,13	1,13	15	15	
Tyresö	17	18	10	9	7	10	0,92	1,11	14	14	
Värmdö	17	17	4	6	9	12	0,90	1,06	14	13	
Upplands-Bro	14	14	6	10	9	13	0,90	0,99	15	15	
Sigtuna	13	14	7	7	8	11	1,02	0,98	16	16	
Vallentuna	20	20	2	5	7	8	0,96	0,88	8	8	
Vaxholm	21	23	4 ***	4	8	9	0,97	1,06	7	6	
Österåker	21	21	ingår i Vaxholm			8	9	0,93	1,01	9	9
Salem	17	18			7	8	0,90	0,91	11	12	
Stockholm	18	22	6	8	11	15	1,18	1,13	12	13	

* Total åldersstandardiserad dödlighet för män 0- w år. Riket är standardpopulation

** Inklusive Salem

*** Inklusive Österåker

Ser vi på utvecklingen under första hälften av 1980-talet för dessa båda kommungrupper finner vi att andelen högre tjänstemän ökat i mycket högre utsträckning i de kommuner med högsta andelarna högre tjänstemän, samtidigt som andelen förtidspensionärer ökat snabbare i de kommuner med lägst andel högre tjänstemän, liksom andelen socialhjälpstagare. In-

vandrarandelarna är däremot i stort sett oförändrade i de båda kommungrupperna.

Utvecklingen har således inneburit att skillnaderna vad avser andelen högre tjänstemän, andelen socialhjälpstagare och andelen förtidspensionärer ökat under 1980-talets första hälft.

Ser vi på olika grupper av kommuner som geografiskt hänger ihop framstår Södertörnskommunerna Botkyrka, Haninge, Huddinge och Tyresö som den kommungrupp som har en låg andel resursstarka personer, en hög andel resurssvaga, en hög andel invandrare och en överdödlighet bland männen. Dessa tendenser har förstärkts under 1980-talets första hälft.

Kontrasten blir tydlig om vi t ex jämför med de inre nordost-kommunerna - Danderyd, Lidingö och Täby.

Kontrasterna framgår av tabellen nedan.

Tabell: Utvecklingen för några centrala välfärdsvariabler i delar av Stockholmsregionen

	Andel högre tjänstemän		Andel socialhjälpstagare		Dödlighet Män		Andel invandrare	
	1980	1985	1980	1986	1974-1978	1979-1984	1980	1985
Danderyd	35	40	1	2	0,87	0,80	9	9
Lidingö	28	32	3	3	0,92	0,83	12	11
Täby	25	29	3	3	0,96	0,92	10	11
Botkyrka	12	13	12	10	1,15	1,18	25	26
Huddinge	15	16	7	9	1,04	1,06	16	17
Haninge	12	13	7	9	1,13	1,13	15	15
Tyresö	17	18	10	9	0,92	1,11	14	14

Skillnaderna i befolkningssammansättningen mellan de båda kommungrupperna är mycket stora och ökar främst vad avser andelen högre tjänstemän och dödligheten bland män.

2.1.7 Sammanfattning

I denna del av rapporten har vi redovisat hur befolkningssammansättningen i de tre storstadsregionernas kommuner utvecklats. Vi har koncentrerat uppmärksamheten på en socioekonomisk och en etnisk dimension och kompletterat med litet olika data om befolkningens hälsa.

Resultaten visar för det första att centralkommunerna Malmö och Göteborg har en kraftig överrepresentation av resurssvaga hushåll relativt de omgivande kommunerna. Detta gäller inte i Stockholmsregionen. Vidare visas att de mellankommunala skillnaderna är som mest uttalade i Stockholmsregionen och minst framträdande i Göteborgsregionen. Behovet av en regional samordning blir därmed mycket olika i de tre storstadsregionerna.

Resultaten pekar vidare på att ökningen av andelen resursstarka personer inom respektive region tenderar att i första hand falla på de kommuner som redan i början av 1980-talet hade höga andelar.

I varje region finns vidare ett begränsat antal kommuner med en relativt stor andel resurssvaga personer och dessa kommuner har sammantaget inte minskat dessa andelar.

I kapitel 1 argumenterade vi för att näringslivets utveckling är det som, åtminstone på lång sikt, bestämmer befolkningens storlek och sammansättning främst vad avser socioekonomisk och etnisk struktur.

När det gäller olika befolkningsgruppers bosättningsmönster inom relativt väl sammanhållna arbetsmarknadsregioner torde dock den mest styrande faktorn vara de boendemiljöer som de olika kommunerna kan erbjuda.

Med kvaliteter i boendemiljön skall då förstås inte bara bostaden och dess omedelbara närmiljö utan också de kvaliteter i den vidare omgivningen som hänför sig till utbudet av kultur, högre utbildning och rekreation. Hur detta utbud ser ut är i stor utsträckning en funktion av vilka som redan bor i området och de krav som dessa ställer. Detta blir därför lätt en självgenere-

rande process som på sikt kan leda till att skillnaderna ökar mellan kommunerna både vad avser befolkningssammansättningen och kommunernas attraktivitet.

2.1.8 Boendesegregationen inom storstadsregionerna - en jämförelse mellan bostadsområden

I kapitel 1 jämförde vi befolkningsstrukturen i storstadsregionerna med övriga riket och hitintills i kapitel 2 har vi koncentrerat oss på mellankommunala jämförelser.

I detta avsnitt skall vi koncentrera oss på boendesegregationen inom storstadsregionerna såsom den framträder vid jämförelser mellan olika bostadsområden.

Avsnittet inleds med några definitioner och klargöranden och fortsätter med ett avsnitt där vi försöker koppla samman befolkningsstrukturens karaktär med hur de boende själva ser på sina bostadsområden och vad de bedömer vara de viktigaste komponenterna i en god boendemiljö.

I det därpå följande avsnittet försöker vi utnyttja dessa uppgifter för att identifiera regionernas minst attraktiva bostadsområden och beskriva hur dessa utvecklats under 1980-talets första hälft. Här försöker vi lyfta fram de allmänna och generella dragen i utvecklingen.

Detta leder fram till ett avsnitt där vi föreslår vitaliseringsåtgärder och sätter dessa i relation till de åtgärder som redan vidtagits.

Efter denna mera generella och allmänna resultatredovisning beskrivs mera detaljerat utvecklingen inom respektive region i tre separata avsnitt. Dessa avsnitt får därmed karaktären av fördjupningar och nyanseringar av det som redan framhållits i det mera allmänna avsnittet.

2.1.9 Begreppet segregation

Begreppet segregation har använts i en rad olika betydelser i olika sammanhang.

Här används termen segregation för att beskriva var skilda befolkningskategorier har sina bostäder. Med en sådan ansats är det lämpligt att använda begreppet boendesegregation. Vi undersöker alltså om de som bor i ett bostadsområde uppvisar en från genomsnittet avvikande sammansättning i något eller några avseenden.

Vi koncentrerar uppmärksamheten på befolkningens sammansättning i socioekonomiskt och etniskt avseende. Denna bild kompletteras med data om befolkningens hälsa och om befolkningens deltagande i politiska val.

2.1.10 Boendesegregationens effekter

Förhållandevis litet är känt om boendesegregationens effekter. Ändå är det utifrån dessa som diskussionerna måste föras om vilken grad av segregation som kan anses optimal eller acceptabel. Är det till exempel önskvärt med en helt jämn fördelning av invandrarnas bostäder över hela regionen eller är en viss grad av koncentration av denna befolkningskategori till vissa områden att föredraga.

Problemet är komplicerat och något entydigt svar finns inte.

För litet är idag känt för att med någon precision kunna ange vilken grad av boendesegregation som i olika sammanhang är optimal, men detta behöver inte förhindra bedömningar av och diskussioner om vilka nivåer som kan anses klart oönskade. Av bland annat detta skäl koncentrerar vi framställningen på de bostadsområden i storstadsregionerna som uppvisar den kraftigaste överrepresentationen av lågresurshushåll.

Den utgångspunkt vi valt för analysen och presentationen av data är att utnyttja de studier som genomförts på regionplane- och trafikkontoret i Stockholms län där de boende i en rad enkätstudier själva fått bedöma sina bostadsområden. Frågorna har avsett både helhetsomdömen om de egna bostadsområdena och också en lång rad frågor kring mera konkreta förhållanden i boendemiljön. Vi har sedan relaterat dessa frågesvar till hur befolkningssammansättningen i de olika områdena faktiskt ser ut såsom den framgår av olika registeruppgifter.

Med en sådan ansats har vi alltså information både om hur de boende själva bedömer sina bostadsområden och hur befolkningssammansättningen ser ut i dessa områden.

I ett nästa steg har vi därför undersökt om vi, i statistisk mening, kan förklara den variation som finns från bostadsområde till bostadsområde i den andel personer som är missnöjda med sina bostadsområden utifrån data om befolkningssammansättningen i områdena.

Poängen med en sådan ansats är att vi inte bara behöver tala om hur befolkningssammansättningen ser ut i vissa områden utan vi kan också informera om hur de boende själva bedömer sina bostadsområden.

Om resultaten visar att en stark koncentration av lågresurshushåll i ett bostadsområde uppträder samtidigt som de boende i detta område uttrycker missnöje med hur husen och området förvaltas och sköts, uttrycker oro, främlingskap och ibland rädsla för de kringboende och samtidigt säger att de inte känner sig hemma i området och har förhållandevis dålig kontakt med de kringboende. Då utgör en sådan bild onekligen ett starkt underlag för bedömningar av vilken grad av boendesegregation som kan anses vara önskvärd och i vilken grad den iakttagna boendesegregationen är uttryck för skilda preferenser eller för skilda möjligheter att realisera sina önskemål.

2.1.11 Områdesindelning

Det har inte varit möjligt att göra områdesindelningen exakt likadan i de tre storstadsregionerna. Målsättningen har dock varit att så långt möjligt använda en områdesindelning som ungefärligen motsvarar de boendes allmänna uppfattning och som används i olika planeringssammanhang. Eftersom områdesindelningen inte är identisk i de tre storstadsregionerna kan det ibland vara svårt att direkt jämföra de olika områdenas befolkningssammansättningar. Särskilt områdesindelningen i Malmöregionen avser genomgående mindre områden och vi bör därför förvänta oss att befolkningssammansättningen i dessa områden avviker kraftigare från genomsnittet än vad som gäller för områdena i Stockholms- och Göteborgsregionen.

Huvudvikten i analysen läggs dock vid de mera allmänna och generella tendenserna och vi gör huvudsakligen jämförelser över tiden inom respektive region.

2.1.12 Boendesegregationen är flerdimensionell

I följande korrelationsmatriser, en för varje region, visas sambanden mellan ett antal variabler avsedda att spegla den socioekonomiska och etniska befolkningssammansättningen i olika bostadsområden. Matriserna har också kompletterats med översiktliga data om befolkningens hälsa.

Matriserna är påfallande lika och sambandets styrka visar att det i alla tre storstadsregionerna finns bostadsområden som samtidigt har en koncentration av socioekonomiskt svaga grupper, av utlandsfödda och där befolkningens hälsa är relativt dålig. Det finns samtidigt ett antal bostadsområden i alla tre storstadsregionerna där det samtidigt finns en stark överrepresentation av socioekonomiskt resursstarka personer, personer födda i Sverige och där hälsotillståndet är relativt gott.

De bostadsområden som utmärks av en överrepresentation av resurssvaga hushåll, utlandsfödda och där invånarnas hälsa är relativt dålig har en stor andel av bostäderna byggda under miljonprogrammets dagar och förvaltas i stor utsträckning av allmännyttiga bostadsföretag.

Från tidigare studier i Stockholmsregionen vet vi att just andelen socialhjälpstagare, utlandsfödda och låginkomsttagare utgör ganska effektiva prediktorer till hur de boende själva utvärderar sina bostadsområden. Det vill säga där dessa andelar är höga tenderar också de boende att vara relativt missnöjda med sina bostadsområden.

Dessa förhållanden går igenom oavsett vilken befolkningsgrupp vi frågar. Det är alltså inte så att t ex utlandsfödda är mera nöjda med invandrartäta bostadsområden än vad svenskarna är, det är inte så att de personer som själva lever under små ekonomiska omständigheter trivs bättre i dessa områden än de som har det ekonomiskt bättre.

Tabell: Korrelationsmatris över bostadsområden i Stockholmsregionen. 1985

	Andel arbetare/ lägre tjänste- män 1985	Andel högre tjänste- män 1985	In- komst	Andel social- hjälp- tagare 1985	För- tids- pension	Kvar- boende	Andel ut- lands- födda 1985	Andel bostäder byggda 1965- 1975
Andel arbetare/lägre tjänstemän		-0,97	-0,67					
Andel högre tjänstemän 1984	-0,97		0,65					
Inkomst	-0,67	0,65						
Andel socialhjälpstagare 1985	0,52	-0,44	-0,74					
Förtidspension	0,60	-0,54	-0,67	0,61				
Kvarboende	-0,32	0,24	0,76	-0,76	-0,56			
Andel utlandsfödda 1985	0,42	-0,33	-0,67	0,88	0,53	-0,71		
Andel ensamstående kvinnor med barn 1985	0,44	-0,40	0,75	0,64	0,57	-0,78	0,52	
Andel bostäder byggda 1965-1975	0,44	-0,37	-0,47	0,49	0,45	-0,57	0,51	0,47

Tabell: Korrelationsmatris över bostadsområden. Göteborgsregionen

	Arb 1985	Högre tjänste- män	Social- bidrag	Förtids- pension*	Utlands- födda
Arb 1985	1	-0,96	0,51	0,57	0,46
Högre tjm 85	-0,96	1	-0,44	-0,52	-0,40
Socbidrag	0,51	-0,44	1	0,68	0,84
Ink 1986	-0,73	0,68	-0,64	-0,71	-0,51
Utlfö 85	0,46	-0,40	0,84	0,52	1
Andel lgh byggda miljon- prog					
Rekl 1985	0,36	-0,33	0,63	0,41	0,50

* Andelar av befolkningen 55-64 år

Tabell: Korrelationsmatris över bostadsområden i Malmöregionen. 1985

	Andel bo- städer byggda 1965- 1975	Andel ut- lands- födda 1985	Andel social- hjälp- tagare 1985	Andel arbetare/ lägre tjänste- män 1985	Andel högre tjänste- män 1985	Andel en- per- sons- hushåll 1985	Andel ensam- stående kvinnor med barn 1985
Andel bostäder byggda 1965-1975		0,50	0,49	0,44	-0,37	0,27	0,47
Andel utlandsfödda 1985	0,51		0,88	0,42	-0,33	0,35	0,52
Andel socialhjälpstagare 1985	0,49	0,88		0,52	-0,44	0,42	0,64
Andel arbetare/lägre tjänstemän 1985	0,44	0,44	0,52		-0,97	0,33	0,44
Andel högre tjänstemän 1985	-0,37	-0,33	-0,44	-0,97		-0,30	-0,40
Andel enpersonshushåll 1985	0,27	0,35	0,42	0,33	-0,29		0,81
Andel ensamstående kvinnor med barn 1985	0,47	0,52	0,64	0,44	-0,40	0,81	

Nu har vi naturligtvis inte tillgång till de boendes uppfattningar i alla bostadsområden i Stockholmsregionen och inte heller i Göteborgs- och Malmöregionen.

Vi tar därför som utgångspunkt de tidigare studier som visat att i de bostadsområden i Stockholmsregionen där andelen socialhjälpstagare, andelen låginkomsttagare och andelen utlandsfödda är hög, där tenderar också de boende att vara missnöjda med sina bostadsområden.

För att förenkla framställningen väljer vi att helt enkelt redovisa de bostadsområden i storstadsregionerna som 1980 hade en minst dubbelt så hög andel socialhjälpstagare som regionen i genomsnitt. Andelen socialhjälpstagare är nämligen den effektivaste prediktorn till de boendes bedömningar av sina bostadsområden.

Utifrån detta kriterium kan vi identifiera de bostadsområden i storstadsregionerna som vi har anledning att förvänta oss har de största andelarna boende som är kritiska till sina egna områden.

Vi kan på detta sätt identifiera 21 bostadsområden i Stockholmsregionen, 20 områden i Malmöregionen och tio områden i Göteborgsregionen.

Dessa bostadsområden kallas i fortsättningen för storstadsregionernas minst attraktiva områden.

Sammantaget bor cirka 10 procent av befolkningen, i respektive region, i något av dessa bostadsområden.

I Göteborgs- och Malmöregionen är dessa områden starkt koncentrerade till centralkommunerna, men i Stockholmsregionen återfinns områdena i 15 olika kommuner.

I dessa områden är det inte bara andelen socialhjälpstagare som är kraftigt överrepresenterade. Detsamma gäller för andelen utlandsfödda, andelen låginkomsttagare och andelen med dålig hälsa. Vidare kan visas att andelen kvarboende är mycket låg. På motsvarande sätt är andelen högre tjänstemän kraftigt underrepresenterade.

Vidare är praktiskt taget alla områdena byggda under miljonprogrammet och i praktiskt taget alla områdena förvaltas bostäderna huvudsakligen av allmännyttiga bostadsföretag.

De tre storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden uppvisar mycket stora likheter med varandra med avseende på befolkningsstruktur, med avseende på flyttningsbenägenheter och med avseende på när områdena är byggda och vilken typ av bostadsföretag som är ansvariga för skötseln och förvaltningen.

Det genomsnittliga värdet för andelen socialhjälpstagare i de minst attraktiva områdena 1980 är cirka 15 procent i alla storstadsregionerna. Motsvarande siffror vad avser andelen utlandsfödda är cirka 25 procent och andelen högre tjänstemän är knappt 10 procent. Nästan alla områdena, är byggda under miljonprogrammets dagar och i nästan alla områdena är allmännyttiga bostadsföretag dominerande ägare. I framför allt Malmöregionen finns dock ett relativt stort antal miljonprogramsområden som inte kan klassificeras som mindre attraktiva. Gemensamt för praktiskt taget alla dessa områden är att lägenheterna är upplåtna med bostadsrätt. I praktiskt taget alla områdena är omflyttningen så stor att endast ungefär hälften bor kvar efter en femårsperiod.

2.1.13 Utvecklingen i storstadsregionernas minst attraktiva områden

I detta avsnitt beskrivs de gemensamma dragen i hur befolkningssammansättningen förändrats i de bostadsområden som i början av 1980-talet klassificerades som storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden.

I över hälften av områdena i både Stockholms- och Göteborgsregionen ökar andelen socialhjälpstagare snabbare än regiongenomsnittet. I Malmöregionen är mönstret ännu tydligare genom att nästan alla områdena ökar sina andelar socialhjälpstagare mer än Malmöregionen i genomsnitt. Detta gäller även om vi tar utvecklingen i enbart Malmö kommun som jämförelse.

Ser vi på utvecklingen av andelen utlandsfödda under 1980-talets första hälft visar resultaten att i över hälften av områdena i alla tre storstadsregionerna ökar andelen invandrare snabbare än för respektive region.

I åtminstone Stockholmsregionen kan vidare konstateras att i nästan alla områdena har andelen låginkomsttagare ökat, nästan alla har ökat sin andel förtidspensionärer och i de flesta områdena har också andelen långtidssjukskrivna ökat. Mycket talar för att samma tendenser återfinns även i Göteborgs- och Malmöregionen.

I alla tre storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden är också flyttningsbenägenheten mycket stor. Genomsnittligt sett finns inte ens hälften kvar efter en femårsperiod.

Det är svårt att hitta något bostadsområde bland storstadsregionernas minst attraktiva områden som entydigt är inne i en positiv spiral i den meningen att koncentrationen av lågresurshushåll och utlandsfödda minskar.

I åtminstone ett avseende tycks dock utvecklingen gå i positiv riktning. Det gäller i de allra flesta områdena i alla tre storstadsregionerna att allt fler väljer att gå i de 3-4-åriga teoretiska linjerna på gymnasiet, vilket kan tolkas som ett tecken på att skolmiljön i allt högre utsträckning anpassats till att motivera eleverna till vidare teoretiska studier.

2.1.14 De boendes bedömningar

I föregående avsnitt har vi försökt identifiera storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden och beskrivit hur många av dem är inne i negativa spiraler i den meningen att andelen resurssvaga personer tenderar att öka där under 1980-talet.

Hur ser då de boende själva på sin boendemiljö? Här utgår vi från resultat som är framtagna för Stockholmsregionen och som baserar sig på ett stort antal enkätstudier. Det är ingalunda självklart att dessa resultat är giltiga för Göteborgs- och Malmöregionen, men med tanke på att storstadsregionernas minst

attraktiva bostadsområden uppvisar mycket stora likheter med varandra kan resultaten kanske även vara giltiga utanför Stockholmsregionen.

Ett antal olika studier i Stockholmsregionen har visat att det är tillräckligt att känna till de boendes bedömningar av ett ganska begränsat antal förhållanden i ett bostadsområde för att med mycket god precision kunna förklara hur nöjda eller missnöjda de boende är med sina egna bostadsområden i stort. De viktigaste klustren av faktorer är de boendes bedömningar av

- skötseln och förvaltningen av husen och närmiljön
- den sociala integrationen och samhörigheten med grannarna
- rädsla, obehag, främlingskap inför de kringboende
- kommunikationerna till viktiga aktivitetspunkter
- fysisk och estetisk utformning.

Det är ungefär samma förhållanden som framhålls av de boende i de mindre attraktiva bostadsområdena där de ombeds att själva direkt avgöra vilka förhållanden i boendemiljön som det är mest angeläget att åtgärda.

Dessa resultat pekar entydigt på att de bostadsområden i Stockholmsregionen med en stark överrepresentation av resurssvaga personer utmärks av en miljö där de boende är missnöjda med framför allt skötseln och förvaltningen av området, missnöjda med den sociala sammansättningen i området och missnöjda med den byggda miljöns utformning. Varje framgångsrik förnyelse måste ha sin udd riktad mot just dessa förhållanden, oavsett vilka medel som väljs. Det krävs med andra ord en mindre revolution vad avser sättet att sköta och förvalta dagens minst attraktiva bostadsområden. Grunddragen i en sådan förändrad förvaltning bör gå i riktning mot lokalt ansvar och befogenheter, tidig upptäckt av missförhållanden, snabba och effektiva åtgärder samt kontinuitet och uthållighet.

2.1.15 Valdeltagandet

Vi har i föregående avsnitt försökt visa att det i storstadsregionerna finns ett antal bostadsområden, huvudsakligen byggda under miljonprogrammets dagar och ägda av allmännyttiga bostadsföretag, med en stark överrepresentation av resurssvaga personer och att dessa tendenser i många fall förstärks. Vi har vidare visat att de boende där är relativt missnöjda med sina bostadsområden och att de har ganska bestämda uppfattningar om vad som bör åtgärdas i områdena.

Det kan mot denna bakgrund vara intressant att se hur de boende där deltar i de lokala politiska valen.

I alla tre storstadsregionerna är valdeltagandet extremt lågt i de minst attraktiva bostadsområdena. Genomsnittligt avstod ungefär en av tre från att rösta i kommunvalet 1988. Detta gäller för alla tre storstadsregionerna. Jämför vi valdeltagandet 1985 och 1988 bland personer boende i de minst attraktiva bostadsområdena finner vi att det genomsnittligt är en allt större andel som väljer att stanna hemma på valdagen. Starkast uttalad är denna tendens i Malmö kommun och där minskar också valdeltagandet snabbare i de minst attraktiva bostadsområdena än genomsnittligt i kommunen.

2.1.16 Diskussion

I föregående avsnitt har vi försökt identifiera storstadsregionernas minst attraktiva områden och beskrivit utvecklingen där under första hälften av 1980-talet.

Resultaten visar entydigt att det i dessa områden är en samtidig överrepresentation av socioekonomiskt resurssvaga personer och av andelen utlandsfödda. Detta betyder i och för sig inte att de utlandsfödda samtidigt är socioekonomiskt resurssvaga även om det finns undersökningar som visar på ett sådant samband.

Vår slutsats blir att om det skall vara möjligt att på ett effektivt sätt bryta de utvecklingstendenser som beskrivits behövs samordnade insatser på tre nivåer:

- 1 Allmänpolitiska insatser för att förhindra utslagning från arbetsmarknaden och underlätta inträdet på arbetsmarknaden
- 2 Vitaliseringsinsatser i bostadsområdena
- 3 Infrastrukturella insatser på makronivå.

De allmänpolitiska insatserna måste inriktas på att förhindra utslagning från arbetsmarknaden och på att underlätta insteget i förvärvslivet bland debutanter. Särskilt bör insatser inriktas på att påskynda och underlätta för nytillkomna invandrare att vinna insteg på arbetsmarknaden på en nivå som någorlunda motsvarar vederbörandes kompetens och erfarenheter. På motsvarande sätt måste åtgärder vidtagas så att inte så stora delar av de äldre arbetskraftsinvandrarna blir förtidspensionärer.

Vitaliseringsinsatserna i bostadsområdena bör inriktas på att se över hur förvaltningen skall kunna förändras i riktning mot lokalt ansvar och befogenheter, tidig upptäckt av missförhållanden, snabba och effektiva åtgärder samt kontinuitet och ut hållighet. En sådan mindre revolution på förvaltningssidan kan sedan ligga till grund för nödvändiga fysiska åtgärder. Vitaliseringsåtgärderna måste i grunden förändra de boendes möjligheter att själva påverka sitt boende.

Det behövs också infrastrukturella insatser på makronivå. De enskilda bostadsområdenas attraktivitet påverkas inte bara av husen och den omedelbara närmiljön. Boendemiljön sträcker sig längre än så. Det behövs insatser som förstärker utbudet av kvalificerad utbildning, av möjligheter till ett rikt och varierat fritidsliv och ett ökat utbud av goda kommunikationer.

Utan ett sådant samordnat åtgärdspaket är risken stor att dessa områdets attraktivitet ytterligare försämras. En samordning av åtgärderna på de tre nivåerna innebär självfallet att inte det enskilda bostadsföretaget, eller den enskilda kommunen kan ta hela ansvaret. De krävs en kraftfull samordning från olika aktörers sida.

Förnyelsearbetet har hitintills varit ganska hårt inriktat på en fysisk förnyelse - tekniska förbättringar, förändrad lägenhets-sammansättning och förbättringar av utomhusmiljön.

Förändringsarbetet i flera av projekten har handlat om att försöka bryta intrycken av storskalighet och monotoni genom ombyggnad av husens form och utseende i övrigt.

Förändringsarbetet i flera nu pågående projekt är också direkt förknippade med en förändrad förvaltningsfilosofi, som går i riktning mot mera decentraliserade former.

Det är ännu för tidigt att uttala sig om effekterna av dessa senare åtgärder. I bilaga 1 ges en summarisk redovisning av de förnyelseåtgärder som nu pågår eller planeras i de tre stor-stadsregionernas minst attraktiva bostadsområden.

3.1 Malmöregionens minst attraktiva bostadsområden

I korrelationsmatrisen på sid 42 kunde vi se en grupp variabler som inbördes visade upp mycket höga och stabila samband. Dessa variabler var andelen socialhjälpstagare, andelen utlandsfödda, inkomst och andelen kvarboende 1985 av de som bodde i området 1980. Dessa variabler uppvisar också höga och systematiska samband med andelen lägenheter byggda under miljonprogrammet och ännu betydligt högre samband med lägenheter som ägs och förvaltas av allmännyttiga bostadsföretag.

Det finns alltså ett antal bostadsområden i Malmöregionen som är byggda under miljonprogrammets dagar och/eller förvaltas av allmännyttiga bostadsföretag och som samtidigt har en kraftig överrepresentation av socialhjälpstagare, låginkomsttagare, utlandsfödda och där omflyttningen är mycket hög.

För att illustrera och visa utvecklingen i Malmöregionens minst attraktiva bostadsområden tar vi som utgångspunkt de tidigare studier som visat att de boendes egna bedömningar av sina bostadsområden någorlunda väl går att förutsäga utifrån andelen socialhjälpstagare, utlandsfödda och låginkomsttagare i området.

För att ytterligare förenkla framställningen redovisar vi de bostadsområden i Malmöregionen som 1980 hade en minst dubbelt så hög andel socialhjälpstagare som Malmö kommun i genomsnitt. För Malmö kommun gällde 1980 att 5 procent av befolkningen var socialhjälpstagare och i tabellen på följande sida redovisas därför de bostadsområden som då hade minst 10 procent. I tabellen anges också ett antal andra centrala livsvillkor och hur dessa förhållanden utvecklats fram till 1985.

-
- 1) Hur områdena utanför Malmö kommun identifierats och att regressionseffekten borde innebära att dessa områden skulle uppvisa en positiv utveckling.

Tabell: Utvecklingen i Malmöregionens minst attraktiva områden. Några centrala variabler 1980-1985

	Socialhjälp Proc av alla hushåll		Utlandsfödda		Högre tjänstemän Proc av förvärvs- arbetande		Kvar- boende
	1980	1986	1980	1985	1980	1985	1980- 1985
Kryddgården	14,3	15,9	28	28	5	6	40
Törnrosen	16,4	38,3	48	48	3	2	40
Örtagården	25,9	53	37	45	5	4	38
Herrgården	24	52	31	43	5	4	33
Persborg	14	27	32	36	4	5	47
Ö Bellevuegården	11 *	30	19	30	8	6	34
S Kroksbäck	9 *	45	33	30	7	8	38
S Holma	18 *	35	29	37	5	3	30
S Gullviksberg	18 *	32	23	31	5	5	38
Nö Lindängen	14 *	64	40	49	3	2	30
Möllevången	12	24	15	17	11	11	40
S Sofielund	10	21	14	18	9	8	45
N Sofielund	13	27	13	15	9	11	38
Östervärn	11	23	12	15	10	11	32
Värnhem	11	24	17	22	7	9	45
Svenshög	-	27	13	19	5	4	37
Korsbacka	-	26	15	15	3	3	31
Lund 10	-	24	42	42	26	33	15
Fagerängen-Hovslagargatan	-	33	28	26	3	3	41

*) Avser hela området. Siffrorna således ej jämförbara

- Uppgift saknas

Med detta kriterium som utgångspunkt faller 19 bostadsområden ut. 15 av dessa återfinns inom Malmö kommun och är koncentrerade till stadsdelarna innerstaden, Hyllie, Fosie och Rosengård. De övriga områdena återfinns i Trelleborg, Lund och Burlöv.

Sammantaget bor knappt 10 procent av Malmöregionens befolkning i något av dessa 19 områden.

Vidare kan noteras att miljonprogramsområden är överrepre-

senterade här, men att fem av de 19 områdena utgörs av äldre områden som är koncentrerade till innerstaden. Vi kan också notera att det finns lika många miljonprogramsområden med flerfamiljshus i Malmöregionen som inte uppvisar några tecken på att tillhöra de minst attraktiva områdena. Gemensamt för praktiskt taget alla dessa områden är att lägenheterna är upplåtna med bostadsrätt. Av de miljonprogramsområden som återfinns bland regionens minst attraktiva är alla dominerade av hyreslägenheter.

Detta antyder naturligtvis att skötseln och förvaltningen utgör viktiga förhållanden när det gäller vitaliseringen av dessa områden.

3.2 Utvecklingen i Malmöregionens minst attraktiva områden

Utvecklingen i Malmöregionens minst attraktiva områden har, under åtminstone perioden 1980 till 1985 i de allra flesta fall varit negativ, i den meningen att överrepresentationen av resurssvaga personer har förstärkts högst påtagligt.

Sammantaget har det i dessa områden skett en oproportionell ökning av andelen socialhjälpstagare, av andelen utlandsfödda och en oproportionerlig minskning av andelen högre tjänstemän. Här finns också en kraftig överrepresentation av förtidspensionärer och ensamstående kvinnor med barn i förhållande till alla kvinnor med barn.

Omflyttningen är extremt hög och i genomsnitt så har nästan två tredjedelar av befolkningen där 1980 flyttat inom en femårsperiod.

I genomsnitt uppgår idag andelen socialhjälpstagare till 33 procent, andelen utlandsfödda utgör 30 procent, andelen högre tjänstemän 6 procent, andelen förtidspensionärer i åldern 55-64 år 49 procent. Av de kvinnor som har barn så är ungefär var tredje ensamstående.

Förutom dessa förhållanden kan påpekas att det föreligger en överdödlighet bland män i innerstaden, Rosengård och Fosie,

dvs där det finns en förhållandevis hög andel personer boende i våra minst attraktiva bostadsområden. Även sjuktalen är mycket höga och en rad andra ohälsoindikatorer visar förhöjda värden och detta är också exakt vad vi förväntar oss mot bakgrund av tidigare studier som påvisat mycket starka samband på ekologisk nivå mellan socioekonomiska förhållanden och skilda ohälsoindikatorer.

Detta är en bild som framtonar då vi behandlar alla de 19 områdena i ett sammanhang. Utvecklingen i de skilda områdena är något olika, men det som dominerar kraftigt är den stora överensstämmelsen både vad avser frekvensen för de olika variablerna och vad avser utvecklingens riktning och styrka.

Det är svårt att utifrån dessa siffror kunna säga att något enda bostadsområde på något systematiskt sätt fått en minskad överrepresentation av resurssvaga hushåll.

Den bild som framtonar är alltså att ett konkret uttryck för en ökad boendesegregation i Malmöregionen med avseende på en socioekonomisk och en etnisk dimension och att regionens minst attraktiva områden är inne i negativa spiraler och blir allt mindre attraktiva sett i förhållande till regionens övriga bostadsområden.

Här finns alltså ett stort antal personer med förhållandevis små individuella resurser i en omgivning som också utmärks av en överrepresentation av förhållandevis resurssvaga personer. Det vill säga det sociala nätverket utgör här en förhållandevis svag resurs.

3.3 Valdeltagandet

Det politiska deltagandet och samhällsliga engagemanget bland befolkningen i dessa områden har vi inte några direkta mått på, men en indikation på detta kan vi få genom att studera valdeltagandet.

Tabell: Valdeltagandet i Malmö kommuns minst attraktiva bostadsområden. Kommunvalet 1985 och 1988

	1985	1988	Diff 1985-1988
Törnrosen	65,6	64,3	-1,3
	62,5	68,3	-5,8
Örtagården	66,4	60,9	-5,5
	65,6	64,3	-1,3
Kryddgården	75,9	68,3	-7,6
	67,4	60,4 (del av)	-7,0
Herrgården	67,4	60,4 (del av)	-7,0
	68,4	59,2	-9,2
Persborg	67,8	63,3	-4,5
Ö Bellevuegården	76,3	71,8	-4,5
S Kroksbäck	76,6	71,1	-5,5
S Holma	70,4	65,9	-4,5
S Gullviksborg	75,8	71,8	-4,0
Nö Lindängen	65,6	59,3	-6,3
	76,8	72,4 (mindre del av)	-4,4
Möllevången	78,0	71,8	-6,2
	74,7	73,0	-1,7
	76,4	71,9	-4,5
	76,1	74,1	-2,0
	83,0	83,1	0,1
Södervärn	79,4	74,3	-5,1
S Sofielund	79,5	74,5	-5,0
	65,6	63,0	-2,6
N Sofielund	83,1	83,0	-0,1
	79,8	78,3	-1,5
Östervärn	75,5	72,5	-3,0
	78,3	73,1	-5,2
Värnhem	79,6	74,9	-4,7
Malmö kommun	86,4	83,5	-2,9

Valdeltagandet i Malmö kommun har sedan 1976 varit sjunkande och uppgår 1988 till 85,8 procent i riksdagsvalet och 83,5 procent i kommunvalet. Denna trend är gemensam för hela riket.

Ser vi till valdeltagandet i Malmö kommuns minst attraktiva bostadsområden finner vi att deltagandet i kommunvalet 1988 var extremt lågt - i genomsnitt avstår mer än var tredje väljare från att utnyttja sin rösträtt. Som vi skall se i de nästföljande avsnittet är detta ett mönster som går igenom i de båda övriga storstadsregionerna.

Dessa siffror kan jämföras med valdeltagandet i stadsdelarna Limhamn och Bunkeflo som ligger på cirka 90 procent, dvs cirka 25 procentenheter högre än i kommunens minst attraktiva bostadsområden.

Valdeltagandet minskade i dessa områden - liksom i hela Malmöregionen - mellan 1985 och 1988. I genomsnitt minskar valdeltagandet i kommunens minst attraktiva bostadsområden med ungefär 5 procentenheter, vilket kan jämföras med 2,9 procents minskning för hela kommunen. Skillnaderna i valdeltagandet mellan kommunens minst attraktiva bostadsområden och resten av kommunen har alltså accentuerats under perioden 1985 till 1988.

En del av förklaringen till det mycket låga valdeltagandet i kommunens minst attraktiva bostadsområden står att återfinna i det faktum att andelen utlandsfödda är kraftigt överrepresenterade där. Hur stor del av förklaringen som detta utgör är inte möjligt att uttala sig om med de data vi har tillgängliga.

Den bild som framtonat på föregående sidor kan nyanseras.

Andelen sökande till de längre gymnasieutbildningarna är genomgående lägre bland barnen från dessa områden, men andelen sökande till de längre gymnasieutbildningarna har ökat kraftigt under 1980-talets första hälft. Betydligt större ökningarna än vi kan notera för regionens barn i övrigt. Denna utveckling skall då också ses mot bakgrund att över hälften av barnen i dessa områden har ett annat hemspråk än svenska.

3.4 Sammanfattning

I detta avsnitt har vi försökt visa att boendesegregationen i Malmöregionen tenderar att öka. Detta gäller både när vi ser

på befolkningens fördelning efter en socioekonomisk dimension och efter en etnisk dimension. Samma förhållande tycks också gälla då vi ser på fördelningen mellan olika bostadsområden för personer som har särskilt små ekonomiska resurser. Det är anmärkningsvärt att bostäderna i alla dessa områden ägs och förvaltas av allmännyttan och att de flesta av områdena är tillkomna under miljonprogrammets dagar.

Denna utveckling pekar mot en utveckling där vi å ena sidan har ett antal bostadsområden i regionen som är inne i negativa spiraler i den meningen att överrepresentationen av förhållandevis resurssvaga personer blir allt mer uttalad.

Å andra sidan har vi ett mycket begränsat antal bostadsområden som efterfrågas av ett stigande antal förhållandevis resursstarka personer. Detta innebär att prisutvecklingen på bostadsrätter och villor i dessa områden har stigit exceptionellt snabbt.

Vi har också visat att valdeltagandet i regionens minst attraktiva bostadsområden är exceptionellt lågt och att valdeltagandet minskat snabbare här än i andra delar av regionen.

I flera av de bostadsområden som vi identifierat och beskrivit som Malmöregionens minst attraktiva områden har vitaliseringsinsatser gjorts. (Se bilaga 1.)

3.5 Göteborgsregionens minst attraktiva bostadsområden

Av korrelationsmatrisen på sid 49 kunde vi se hur ett antal förhållanden i ett bostadsområde kraftigt tenderar att uppträda samtidigt. Dessa variabler var andelen socialhjälpstagare, andelen utlandsfödda, låginkomsttagare. Dessa variabler var samtidigt ganska hårt relaterade till omflyttningen i området.

Samtidigt som dessa variabler är ganska hårt relaterade till varandra kan vi också notera att samtliga dessa variabler uppvisar starka samband med andelen bostäder i området som färdigställt under miljonprogrammets dagar och ännu starkare samband med andelen bostäder som ägs av allmännyttan.

För att illustrera situationen 1985 och utvecklingen under

perioden 1980 till 1985 tar vi helt enkelt som utgångspunkt de områden som 1980 hade en oproportionellt stor andel resurs-svaga personer. I tidigare studier har det visat sig att just andelen socialhjälpstagare, andelen utlandsfödda och andelen låginkomsttagare utgör effektiva prediktorer till hur de boende själva bedömer sina bostadsområden. Där dessa andelar är högre är det förhållandevis många som är missnöjda med sina bostadsområden och de viktigaste skälen härtill är att de är missnöjda med skötseln och förvaltningen, bristande hemkänsla i området och rädsla, obehag inför omgivningen.

För att förenkla framställningen nedan visar vi helt enkelt de bostadsområden i Göteborgsregionen som 1982 hade en minst dubbelt så hög andel personer i socialärenden¹⁾ som i genomsnitt för Göteborgs kommun. I tabellen redovisas också hur dessa befolkningsandelar förändrats under 1980-talets första hälft.

Tabell: Göteborgsregionens minst attraktiva bostadsområden. Utvecklingen 1980-1985

	Andel högre tjänstemän		Andel personer i sociala ärenden		Andel utlandsfödda	
	1980	1985	1982	1987	1980	1985
Hjällbo	9	7	18	24	34	40
Ö Bergsjön	5	6	19	18	29	30
Gårdstensberget	4	4	17	20	37	37
Lövgärdet	5	6	14	18	26	26
Eriksbo	5	4	18	16	33	33
Staffansgården	9	7	11	12	10	12
V Bergsjön	7	8	14	12	26	27
Hammarkullen	8	8	11	13	33	33
N Biskopsgården	4	4	10	12	30	34
Grevegården	7	8	11	11	11	16

1) Bistånds- och bidragsärenden inom individ- och familjeomsorg vid socialtjänsten. Samtliga familjemedlemmar inkluderas.

Göteborgsregionens minst attraktiva områden utgörs alla, med ett enda undantag, av områden som färdigställts under miljonprogrammets dagar. Och bostäderna i alla de minst attraktiva områdena förvaltas av allmännyttiga bostadsföretag.

Områdena är vidare koncentrerade till Göteborgs kommun och där i första hand till de norra och östra distrikten. Förutom dessa områden finns fem områden i fyra andra kommuner som karaktäriseras av att cirka 20 procent av hushållen får socialhjälp under 1986 och vars befolkningsstruktur mycket liknar de nyssnämnda områdenas. Dessa områden återfinns i Ale, Härnryda, Mölndal och Partille. Det är inte osannolikt att även dessa skulle tillhöra Göteborgsregionens minst attraktiva områden, men vi har saknat data från 1982 för att kunna göra en sådan klassificering.

I de tio stycken bostadsområden i Göteborgsregionen som har en minst dubbelt så hög andel personer i sociala ärenden 1982 finner vi också att andelen utlandsfödda i nästan samtliga områden är dubbelt så stor som för Göteborgsregionen i genomsnitt. Andelen högre tjänstemän är som regel ungefär en tredjedel i jämförelse med regiongenomsnittet och inkomsterna ligger cirka 20 000 kronor lägre än för regiongenomsnittet. Vi finner också att omflyttningen är extremt hög.

Som vi ser uppvisar Göteborgsregionen minst attraktiva områden en samtidig överrepresentation av ett antal tecken på resurssvaga hushåll.

Dessa variabler utgör alla indikatorer som vi vet fångar upp centrala element i välfärden och som vi också vet är ganska hårt relaterade till andra centrala livsvärden.

Som en illustration till detta kan påpekas att i de bostadsområden som redovisats ovan bör det föreligga en överdödlighet och översjuklighet enligt resultat från andra studier som påvisat starka ekologiska samband mellan ett områdes socioekonomiska situation och en rad ohälsförhållanden.

Här kan dock redovisas några ohälsförhållanden som vi har direkta data för.

Ser vi t ex till ersatta sjukpenningdagar 1987 finner vi att det i Göteborgs kommun var 29,2, i Bergsjön 42,7, i Hjällbo 40,0 och i Biskopsgården 39,3.

Valdeltagandet i Göteborgsregionens minst attraktiva områden är väsentligt lägre än genomsnittet och uppvisar en snabbare nedgång i genomsnitt.

Tabell: Valdeltagandet i Göteborgs kommuns minst attraktiva bostadsområden. Kommunvalet 1982, 1985 och 1988

	Kommunvalen Valdeltaganden		
	1982	1985	1988
Hjällbo	72	67	63
Ö Bergsjön	75	71	66
Gårdstensberget	69	63	59
Lövgärdet	73	70	64
Eriksbo	71	68	62
Skattegården			
V Bergsjön	74	69	68
Hammarkullen	74	71	69
N Biskopsgården	77	70	62
Grevegården	86,9	85,0	81,2

3.6 Utvecklingen i Göteborgsregionens minst attraktiva områden

Den beskrivning vi givit av befolkningssammansättningen i Göteborgsregionens minst attraktiva bostadsområden kan kompletteras genom att se på hur befolkningssammansättningen förändrats under perioden 1980 till 1985. I tabellen på sidan 77 redovisas denna utveckling.

Av tabellen framgår att merparten av områdena är inne i negativa spiraler i den meningen att överrepresentationen av

resurssvaga hushåll har accentuerats under perioden 1980 till 1985. Detta trots att betydande insatser gjorts i flera av områdena för att höja dessas attraktivitet.

Utvecklingen vad avser andelen sökande till 3-4-åriga teoretiska utbildningar i gymnasieskolan visar trots detta en positiv utveckling. Det är en allt större andel som söker dessa utbildningar, men andelarna är fortfarande lägre än i Göteborgsregionens övriga bostadsområden.

Sammantaget har utvecklingen 1980 till 1985 inneburit att dessa bostadsområdens attraktivitet ytterligare har försämrats och att andelen resurssvaga hushåll är mera överrepresenterade än tidigare.

3.7 Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden

Vi har i tidigare avsnitt visat att det föreligger mycket höga samband mellan andelen socialhjälpstagare, utlandsfödda, låginkomsttagare, andelen med långa sjukskrivningar i olika bostadsområden. Vi kunde också se hur dessa variabler var ganska starkt relaterade till andelen av bostäderna i området som byggdes under miljonprogrammet.

Korrelationsmatrisens utseende visar alltså att det finns ett antal bostadsområden i Stockholmsregionen som samtidigt har en hög andel socialhjälpstagare, en stor andel utlandsfödda, hög andel långtidssjukskrivningar och genomgående ganska låga inkomster. Och ett antal bostadsområden där dessa förhållanden samtidigt är de direkt omvända.

De bostadsområden som utmärks av en överrepresentation av resurssvaga hushåll tenderar att ha en stor andel av bostäderna byggda under miljonprogrammets dagar och att i stor utsträckning förvaltas av allmännyttiga bostadsföretag.

För att förenkla framställningen väljer vi att helt enkelt redovisa de bostadsområden i Stockholmregionen som 1980 hade en minst dubbelt så hög andel socialhjälpstagare som regionen i genomsnitt. Andelen socialhjälpstagare är nämligen den effektivaste prediktorn till de boendes egna bedömningar av sitt bostadsområde.

Tabell: Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden

	Social- bidrag ¹⁾ Proc av be- folkningen		Utlands- födda		Proc av förvärvs- arbetande Högre tjänstemän		Ersatta sjuk- dagar per försäkrad	
	1980	1987	1980	1985	1980	1985	1981	1986
Fittja	19	19	45	53	9	8	34	44
Storvreten	18	15	31	29	9	8	25	33
Vårby Gård	18	26	28	32	8	7	29	36
Tensta	16	28	38	44	8	9	34	37
Alby	15	12	33	34	9	10	30	33
Rinkeby	15	29	48	53	7	7	33	40
Åkersberga C	14	20	16	17	9	8	21	27
Hagalund	12	15	24	26	14	15	25	28
Västerhaninge NV	12	14	10	10	10	10	22	27
Brandbergen	12	13	25	24	8	9	23	32
Eriksberg	12	9	23	23	7	8	28	34
Jakobsbergs C	12	16	19	21	7	8	22	28
Fagersjö	12	12	10	12	11	13	21	26
Visättra	11	12	19	20	6	7	24	27
Hallonbergen	11	13	22	26	9	10	24	30
Hallunda/Norsborg	11	12	25	30	9	11	25	32
Fisksätra	11	16	26	29	15	17	23	29
Grantorp	10	10	46	44	6	5	33	38
Bro tätort	10	19	21	21	9	9	23	29
Östberga	10	15	13	17	12	11	22	26
Solberga	10	13	10	13	11	12	28	29

1) Endast kyrkobokförda

Med detta kriterium kan vi identifiera 21 bostadsområden i Stockholmsregionen. Här bor ungefär 160 000 människor.

Geografiskt är dessa områden ganska utspridda i regionen och återfinns i tio olika kommuner. Detta kontrasterar kraftigt mot situationen i både Göteborgs- och Malmöregionen där de minst attraktiva bostadsområdena är mera geografiskt koncentrerade och i hög utsträckning återfinns inom centralkommunerna.

Dessa 21 bostadsområden utmärks alltså av att de alla 1980 hade en minst dubbelt så hög andel socialhjälpstagare som regionen i stort, andelen utlandsfödda är i genomsnitt cirka 30 procent, andelen låginkomsttagare är i genomsnitt cirka 28 procent, betygen är i genomsnitt lägre och andelen långa sjukskrivningar är i genomsnitt mer än 50 procent högre än läns-genomsnittet (åldersstandardiserat).

Dessutom utmärks områdena av en extremt hög omflyttning som i genomsnitt uppgår till cirka 50 procent. Dessa omflyttningssiffror innebär ändå att kanske omkring hälften av de boende bott i området i minst tio år. Detta är åtminstone det resultat vi fått i ett antal frågeundersökningar. Dessa frågeundersökningar indikerar också att omflyttningsfrekvenserna skulle kunna vara avsevärt mycket lägre om de boende kunnat få en lägenhet i passande storlek inom området. Men storlekarna på lägenheterna är kraftigt dominerade av trerumslägenheter.

Alla är miljonprogramsområden och alla miljonprogramsområden återfinns här. På motsvarande sätt domineras alla områden av allmännyttan.

Bilden som framträder ovan kan kompletteras genom att referera en studie som gjorts som belyser de ekologiska sambanden mellan befolkningens socioekonomiska ställning och ett antal ohälsomått inom olika områden.

Resultaten från denna studie visar på två förhållanden som är relevanta här.

För det första visades där att olika mått på ohälsa som omfattade dödlighet, vårdkonsumtion och sjukskrivningar samvarierade högst påtagligt. Det vill säga i de områden där dödligheten var hög var samtidigt sjukvårdskonsumtionen hög och de långa sjukskrivningarna många. (Se tabell på sida 84.)

För det andra kunde i denna studie visas att ett mycket begränsat antal indikatorer på den socioekonomiska statusen hos befolkningen i ett område utgjorde mycket effektiva prediktorer till befolkningens hälsa i området.

Studien gjordes så att Stockholmsregionens 116 vårdcentraler utgjorde de statistiska enheterna. I tabellen på följande sida redovisas de 20 upptagningsområden som hade den högsta frekvensen långa sjukskrivningar (åldersstandardiserat). I tabellen visas med ett plustecken de relativa överriskerna för de övriga ohälsmått. Bland de områden som har den sämsta registrerade sjukligheten återfinns vi majoriteten av Stockholmsregionens minst attraktiva områden. I tabellen återfinns vi 12 av regionens 21 minst attraktiva områden.

De relativa riskerna är i samtliga fall ålders- och könsstandardiserade.

Tabell: Förhållandet mellan de olika beroende variablerna inom 20 VC-områden med **högst** sjukfrånvaro (mer än 30 dagar/år). Rangordnade efter relativa risker (RR). + = RR över 1

	Sjukfall		F-pens		V-dag a		Psyk diag		Tidig död	
	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k
Fittja	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Tensta	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Hjulsta	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Grantorp	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Vårby	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Rinkeby	+	+	+	+	0.85	+	+	+	+	+
Brandbergen	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Alby	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Hovsjö	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Jordbro	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Skogås	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0.88
Hallunda	+	+	+	+	+	+	0.89	+	+	+
Rågsved	+	+	+	+	+	+	0.59	+	+	+
Västra vägen	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Bagarmossen	+	+	+	+	+	+	0.92	+	+	+
Hallonbergen	+	+	+	+	+	0.81	+	+	+	+
Lina Hage	+	+	+	+	+	+	0.81	+	+	+
Storvreten	+	+	+	+	+	+	+	+	0.92	0.71
Beckomberga	+	+	+	+	0.91	+	+	+	+	0.79
Bro	+	+	0.94	+	0.90	0.86	0.54	0.69	+	+

3.8 Utvecklingen i Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden

Utvecklingen i Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden under första hälften av 1980-talet kan indikeras genom att vi jämför koncentrationen av lågresurshushåll 1980 och 1985 och ställer dessa siffror i relation till utvecklingen i hela länet.

Vi finner då att en mycket stor del av områdena tycks vara inne i negativa spiraler i den meningen att koncentrationen av lågresurshushåll ökar.

I tabellen på sid 81 redovisas koncentrationen av socialhjälpstagare 1980 och 1987, sjukskrivningar 1981 och 1986, andelen utlandsfödda 1979 och 1987.

Sammantaget kan konstateras att i nästan alla områden ökar andelen socialhjälpstagare snabbare än genomsnittligt och antalet sjukfrånvarodagar och i många områden ökar andelen utrikesfödda. Vi vet också att alla ökat sin andel låginkomsttagare, nästan alla har 1986 en större andel förtidspensionärer och i de flesta områdena har också de långa sjukskrivningarna ökat.

Det är omöjligt att hitta något område som entydigt har fått en mera resursstark befolkning.

Nu är naturligtvis inte detta det ända kriteriet på ett områdes attraktivitet, men det är de bästa vi har då jämförelser över tiden skall göras.

Det pågår dock studier där man systematiskt tagit reda på folks bedömningar av sitt bostadsområde innan man satt igång med ett förnyelsearbete och där avsikten är att återkomma med samma frågor vid en senare tidpunkt.

I praktiskt taget alla de områden vi identifierat pågår idag mer eller mindre ambitiösa förnyelsearbeten och med mycket olika förtecken. Effekterna är det idag för tidigt att uttala sig om. (Se bilaga 1.)

4.1 Dödlighet

Dödlighet är den mest övergripande ofärdsindikatorn. Det är också ett robust och väldefinierat mått på människors ohälsa, som gör det möjligt att jämföra dödlighetsutvecklingen i storstadsregionerna med utvecklingen i resten av landet. Alla jämförelser görs med åldersstandardiserade data.

Männens dödsrisker i storstadsregionerna har gått ned kraftigt under 1970- och 1980-talen och har närmat sig riksgenomsnittet.

Männen i Stockholms län hade under femårsperioden 1979-1983 en förhöjd dödsrisk med 8 procent. Även bland männen i Stockholms kommun har överdödligheten relativt riket reducerats högst avsevärt och var under perioden 1979-1983 13 procent.

I Göteborgs kommun har männen en överdödlighet relativt riket med 9 procent. I resten av Göteborgsregionen har männens överdödlighet relativt riket minskat något och är idag cirka 5 procent under riksgenomsnittet.

I Malmö kommun har utvecklingen under det senaste decenniet varit ungefär som i resten av landet och överdödligheten bland män är idag 9 procent över riksgenomsnittet.

För männen i resten av Malmöregionen rapporteras en underdödlighet relativt riket och utvecklingen har varit positiv under det senaste decenniet.

Den allmänna slutsatsen blir att den åldersstandardiserade dödligheten bland männen i storstadsregionerna ligger över riksgenomsnittet och att respektive storstadsregions centralkommun uppvisar en ännu större överdödlighet bland männen.

För storstadsregionernas kvinnor gäller att dessas dödlighet ligger nära riksgenomsnittet och detta gäller även för kvinnorna i storstäderna. Det finns snarast en tendens till en viss underdödlighet bland storstadskvinnorna.

Även andra generella ohälsoindikatorer tyder på ganska små skillnader i dödlighet mellan befolkningen i storstadsregionerna och övriga riket.

De relativt små skillnaderna i dödlighet mellan storstadsregionerna och övriga riket skulle kunna bero på att flyttningarna in och ut från storstadsregionerna är selektiva med hänsyn till befolkningens hälsa.

En grov fingervisning om detta kan vi få genom att jämföra dödlighetstalen bland de som dött i Stockholmsregionen bland sådana som är födda där och bland sådana som är inflyttade från resten av landet.

En sådan jämförelse visar att dödligheten 1983-1987 är större, både för män och kvinnor, bland de som är födda inom länet. Skillnaderna är inte stora, men systematiska över olika åldersgrupper. Det förefaller med andra ord inte vara så att inflyttningen till Stockholmsregionen är selektiv i den meningen att den negativt påverkar dödligheten där. Det finns snarare en motsatt tendens, även om den är svag.

Även om flera generella ohälsoindikatorer pekar på ganska små skillnader i befolkningens hälsa när vi jämför storstadsregionerna och resten av landet, så finns det en klar överdödlighet i storstadsregionerna i vissa enskilda diagnosgrupper. Den största överdödligheten gäller tumörsjukdomar, i eller med alkoholrelaterade sjukdomar, och i mindre grad självmord, olyckor och andningsorganens sjukdomar.

Utvecklingen under senare år har varit ganska ljus i flera av dessa diagnosgrupper.

Här har dödlighetstalen presenterats som pekar på att hälsotillståndet hos befolkningen i storstadsregionerna förbättrats under det senaste decenniet.

Den för folkhälsan och sjukvårdsbehovet intressanta frågan är om denna utveckling med sjunkande dödlighet och ökande medellivslängd leder till att befolkningen omfattar allt fler människor med kroniska sjukdomar och handikapp eller om den minskade dödligheten är ett uttryck för minskade sjukdomsrisiker.

Oss veterligen finns inget entydigt svar på frågan.

4.2 En förändrad yrkesstruktur och konsekvenser för hälsan

Den socioekonomiska strukturen förändras i storstadsregionerna och vi vet att många sjukdomar är ojämt fördelade mellan socioekonomiska grupper och vi kan därför förvänta oss vissa förändringar i ohälsopanoramats framgent. Att göra några mera bestämda uttalanden om styrkan i dessa förändringar är inte möjligt.

I föregående avsnitt har visats hur kunskapsyrkena tillväxer i andel och hur framför allt varuhanteringsyrkena går tillbaka. Särskilt uttalad är denna tendens i storstadsregionerna.

I det följande visas hur kunskapsyrkena, informationsyrkena, serviceyrkena och varuhanteringsyrkena är relaterade till ett antal mått på ohälsa och sjuklighet. Det vill säga en litet mer konkret bild av samgången mellan en persons yrke och hälso-status än vad som visats i tidigare avsnitt.

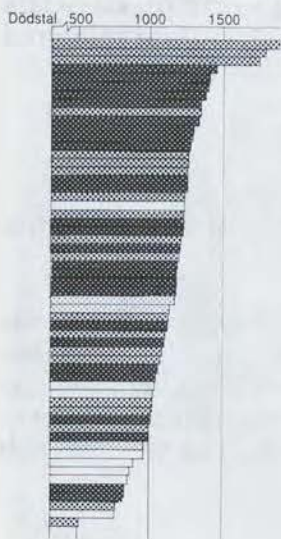
De olika figurerna uppvisar något olika mönster, men det är likheterna som dominerar.

Om vi ur varje figur tar de 20 yrken som har den mesta sjukligheten registrerad finner vi att 14 yrken konsekvent dyker upp och de tillhör alla varuhanteringsyrkena.

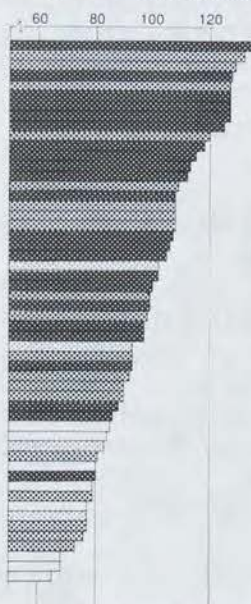
Bland de 20 yrken med minst registrerad sjuklighet återfinns vi alla kunskapsyrkena och flera informationsyrken. Inget yrke tillhörande varuhanteringsyrkena finns med bland annat dessa 20 yrken.

Även om vi således finner systematiska skillnader mellan olika yrkesgruppers registrerade sjuklighet och upplevda påfrestningar i yrket är det inte rimligt att hävda att dessa skillnader helt och hållet skulle bero på arbetsmiljöförhållanden, även om vissa författare dragit så långtgående och felaktiga slutsatser.

Yrke och dödsfall 1976-1980.
Åldersstandardiserade dödsstal för MÄN
födda 1911-1930 (antal per 100 000)

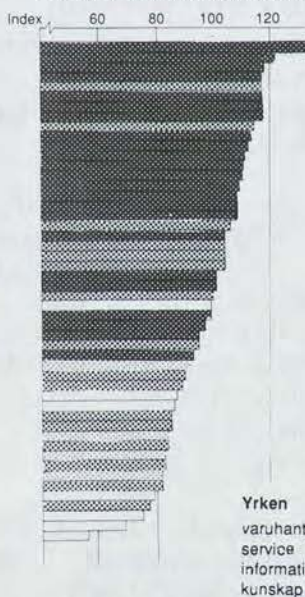
Yrke och sjukhusvårdade 1976. MÄN.
Åldersvägda och indexerade frekvenser.
100=genomsnittet för yrkesverksamma män.

Yrke och förtidspensionerade 1971-1976
Andel MÄN födda 1911-1955.
Åldersvägda tal.

Yrke och långvariga sjukdomar bland MÄN.
Åldersvägda och indexerade frekvenser
100=genomsnittet för samtliga intervjuade

Yrken

- varuhantering
- service
- information
- kunskap

Som en allmän slutsats kan vi möjligtvis säga att de förändringar i yrkesstrukturen som vi kunnat iakttaga verkar i riktning mot att vi framgent kommer att få se allt större psykosociala arbetsmiljöproblem och allt mindre sjuklighet som är relaterad till de arbetsmiljöer som utmärker varuhanteringsyrkena.

Styrkan i denna utveckling är dock svår att uttala sig om.

4.3 En förändrad yrkesstruktur ger nya arbetsmiljöproblem

Det är vanligt med analyser av hur de demografiska förändringarna i en befolkning påverkar hälsan och sjukvårdsbehovet. Här försöker vi ge en bild av hur förändringarna av yrkesstrukturer i storstadsregionerna kan tänkas påverka frekvensen av olika arbetsmiljöproblem som kan leda till sjukdom och vårdbehov.

4.4 Fysisk arbetsmiljö och ohälsa

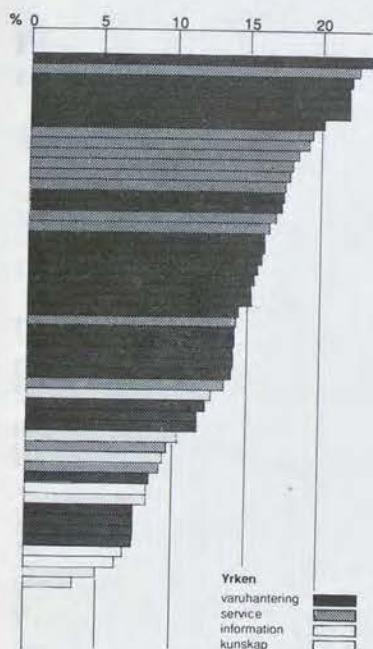
I ett första steg ser vi på den fysiska arbetsmiljön och individernas självskattade hälsoproblem.

Som sammanfattande indikator på fysiska besvär använder vi andelen som uppvisar "ont i nedre delen av ryggen, var eller varannan dag". Denna indikator har i andra studier visat sig vara effektiv¹⁾.

Sambanden mellan yrkesstrukturen och andelen som "var eller varannan dag har ont i nedre delen av ryggen" visar att det främst är sysselsatta inom varuhanteringsyrkena som uppger denna typ av problem. I den nedre delen av figuren återfinns kunskapsyrkena och även en del informationshanteringsyrken. Mönstret överensstämmer i stora drag med det mönster som framträder då vi relaterar de olika yrkena till ett antal mera generella ohälsomått.

-
- 1) Detta mått samvarierar starkt med förekomst av arbete i vridna ställningar, kroppsvibrationer, framåtböjda arbetsställningar och skrymmande lyft

Yrke och fysiska påfrestningar.
Ont i nedre delen av ryggen, var eller varannan dag.

4.5 Psykisk arbetsmiljö

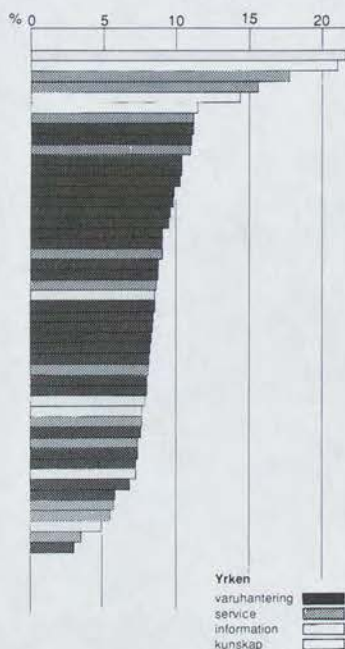
I ett försök att översiktligt belysa de psykiska påfrestningar som arbetet kan ge upphov till använder vi här en sammanfattande indikator som avser andelen personer som har "svårt att sova på grund av arbetet". Denna övergripande indikator har i andra studier visat sig vara effektiv¹⁾.

I figuren på följande sida visas att andelen personer som har svårigheter att sova på grund av arbetet främst är personer som arbetar i kunskapsyrken och i informationsyrken. Vi återfinner

1) Detta mått samvarierar kraftigt med "måste ofta arbeta över alternativt ta hem arbete (var och varannan dag), svåra arbetsuppgifter (för det mesta så svåra att nästan omöjliga att klara), utsatt för kritik (var och varannan dag utsatt för kritik eller nedlåtande omdömen.)

Yrke och psykiska påfrestningar.

Har svårt att sova p g a arbetet någon gång per vecka.

inte något varuhanteringsyrke bland de som någorlunda frekvent uppger att de har svårt att sova på grund av påfrestningar i arbetet.

En allmän slutsats är att de förändringar i yrkesstrukturen som vi kunnat iakttaga verkar i riktning mot att vi framgent kommer att få se allt större psykosociala arbetsmiljöproblem och allt mindre sjuklighet som är relaterad till de arbetsmiljöer som utmärker varuhanteringsyrkena. Fortfarande kommer dock de stora psykosociala arbetsmiljöproblemen att vara i yrken där de sysselsatta samtidigt är utsatta för stora prestationskrav och litet beslutsutrymme.

Pågående förnyelsearbete i storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden

Malmöregionen¹⁾

Nedan redovisas kortfattat det förändringsarbete som pågår i flera av Malmöregionens minst attraktiva bostadsområden såsom de definierats i föregående avsnitt.

I de flesta områdena har under de senaste åren mer eller mindre långtgående upprustningar genomförts. I två områden har den fysiska miljön i sin helhet förnyats. Upprustningar av utemiljön och gemensamma utrymmen samt betydande underhållsinsatser har gjorts i nästan alla områden.

I **Kroksbäck** inleddes en ombyggnation 1979 och avslutades 1985. Genom sammanslagningar och förändringar till andra verksamheter har cirka 10 procent av lägenheterna försvunnit. Praktiskt taget hela arbetet inriktades på de rent fysiska aspekterna - hus, gator, gårdar och park. Mindre än 1 procent av ombyggnadssumman avsattes till socialt arbete bland hyresgästerna. Forskare från KTH har funnit att det i området har skett en förbättrad atmosfär som åtminstone del beror på att personer med grova sociala problem måste lämna området i samband med ombyggnaden. Deras slutsats är att de problem som de boende bedömde som mest angelägna inte lösts, dvs de sociala problemen. Forskarna från KTH ifrågasätter effektiviteten i projektet.

I **Törnrosen** byggdes alla husen om. Det första huset var ombyggt 1985 och det sista färdigställt för närvarande. Cirka 10 procent av lägenheterna har omvandlats till servicelokaler eller försvunnit vid sammanslagningar. Även här har praktiskt taget hela arbetet inriktats på att lyfta hus och ytermiljö till attraktiv nybyggnadsstandard. Lägenhetsbråk och misskötsel beivras konsekvent och förvaltningen uppges inte vara dyrare än i andra jämförbara områden.

1) Detta avsnitt bygger helt på information från SSK

I Gullviksborg startade förnyelsearbetet omkring 1982 och innebär en större satsning på de boendes medinflytande. De flesta förändringar av den fysiska miljön är nu genomförd och inriktningen av det sociala förnyelsearbetet tar sikte på att mobilisera de boende genom kunskaps- och forskningscirklar.

Persborg byggdes redan på 1950-talet. En total förnyelse av området pågår och under åren 1986-1988 byggdes cirka en tredjedel av husen om. Resterande ombyggnad följer i etapper.

I Örtagården har under åren många projekt startats för att förbättra uthyrningssituationen och den sociala miljön. En stor satsning gjordes åren kring 1980 på förnyelse av gårdarna i samband med de boende. En stadsdelsöversyn inriktad på hela Rosengård har medfört ombyggnader av gator och övriga allmänna ytor, kompletteringar av serviceutbudet etc. För närvarande upprustas hus och gårdar successivt. Ett nytt tillskott är "Boservice Örtagård" etablerat genom att ett höghus försetts med reception, restaurang, samlingsrum m m. Här kan ett serviceteam hjälpa till med olika typer av problem.

I Östra Bellevuegården har skett en viss upprustning av utemiljön och gemensamma utrymmen samt fasader. Lägenhetssammansättning har förändrats genom att minska antalet enrumslägenheter.

I Lindängen planeras en successiv ombyggnad med start 1989.

I Augustenborg, som byggdes på 1950-talet, har nyligen startats en upprustning av balkonger, kök etc. Här görs dock inga genomgripande ombyggnader.

I Holma finns ett programförslag, vilket bygger på principen att förnya området efter hand. Samma program finns för Lindängen och Augustenborg.

I Herrgården planerar fastighetsägarna en ombyggnad.

I Svenshög har en förnyelse startats som tar sin utgångspunkt i de boendes önskemål. Bygandet av ett allaktivitetshus mitt i området pågår.

I **Korsbacka** har upprustning av utemiljön skett, men inga genomgripande ombyggnader av husen. En lokal verksamhet i en lägenhet beskrivs idag för att stimulera gemensamma aktiviteter och bearbeta störande hyresgäster.

I **Fagerängen** sker en etappvis ombyggnad och hälften av husen är färdiga. Boendeservicelokal planeras liksom ytterligare förbättringar i den yttre miljön.

Göteborgsregionen¹⁾

I Angered och Bergsjön har förändringar i infrastrukturen genomförts under 1980-talet, bland annat

- högstadieskola, sporthall och bibliotek i Gårdsten 1982
- Angereds centrum 1984
- gymnasium inklusive sporthall och bibliotek i Angereds C 1984
- Folkets Hus i Hammarkullen 1986
- förbättringar i vägnät och kollektivtrafik
- miljöförbättringar i bostadsområdena främst kring torgen
- koloniområde, teatergrupper, fotbollsplaner m m.

De extra resurserna till skolan, socialtjänsten och fritidssektorn har varit stora. Den kommersiella servicen i området har dock försämrats.

I **Lövgärdet** såldes södra delen av området till privat hyresvärd efter 1985.

1) Detta avsnitt bygger helt på information från stadsbyggnadskontoret i Göteborg

I **Gårdsten** köpte HSB 1980 cirka 25 procent av lägenheterna av privata byggföretag.

Hammarkullen köptes av Formator som genomförde en total ombyggnad som avslutades 1985.

I **Hjällbo** har en fjärdedel av lägenheterna upprustas 1984 och ytterligare en fjärdedel är under ombyggnad.

I **Eriksbo** pågår en radikal ombyggnad. Familjebostäder tog 1985 över förvaltningen från Göteborgshem.

I **västra Bergsjön** försålades cirka 20 procent av lägenheterna från Poseidon till HSB och Riksbyggen.

I **östra Bergsjön** har cirka 20 procent av lägenheterna försvunnit genom omvandling till lokaler, omvandling till radhus eller demontering som fortfarande pågår.

I **norra Biskopsgården** har vissa mindre ombyggnader gjorts och viss miljöupprustning. För delar av området diskuteras nu rivning och nybyggnad.

I **Skattegården** har en omfattande ombyggnad nyligen påbörjats. Planer finns på att komplettera med fler lägenheter.

Stockholmsregionen

Nedan följer ett kort avsnitt om det förnyelsearbete som pågår i Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden. Den mest omfattande ombyggnaden sker i Brandbergen och i Saltskog. Granängsringen, Grantorp och Ronna får en något måttligare fysisk förändring. I ett av områdena har man inriktat sig på socialt förändringsarbete - Fittja. I Norsborg och Norrgårdsvägen finns inga beslut om omfattningen av de fysiska förändringarna.

För närvarande pågår förändringsarbete i 14 av Stockholmsregionens minst attraktiva bostadsområden.

I **Fittja** anses inga större fysiska förändringar behövas, utan det

förändringsarbete som inleddes hösten 1986 syftar till att förbättra den sociala miljön, tryggheten, trivseln och gemenskapen. Bland åtgärderna märks kontaktkommittéer, lokal fastighetsförvaltning, kvartersvärdar, servicestuga, kvarboenderabatter.

I Norsborg är ambitionen att genom om- och tillbyggnad skapa ett mer varierat bostadsområde. En begränsad ombyggnadsprojektering av två fastigheter pågår. Syftet med detta pilotprojekt är att få underlag till en ekonomisk och teknisk bedömning av genomförbarheten av omdaning.

Grantorp har nyligen fått en för kommunen i allmänhet och Grantorp i synnerhet strategiskt placerad pendeltågsstation. Under åren 1983-1985 genomfördes ett bomiljöprojekt, vilket innebar förbättringar av utemiljön, gårdshus, lägenhetsförråd etc.

Kompletteringsbebyggelse, äldreboende etc pågår.

Ombyggnadsarbetena påbörjades 1987.

Förutom den fysiska upprustningen har bostadsföretaget genomfört en decentralisering av förvaltningen. Även kommunen har decentraliserat sin verksamhet.

I Vårby Gård görs de stora fysiska satsningarna på tvättstugor, garage, källarförråd och gårdar.

Lokal bostadsförmedling prövas under 1981. En kraftigt decentraliserad fastighetsförvaltning har genomförts.

De vidtagna åtgärderna utvärderas under 1989 av regionplane- och trafikkontoret.

I Brandbergen är strategin för förändringsarbetet uppdelad i tre steg. I ett första steg höjs servicenivån i förvaltningen, i ett andra steg försöker man förhindra en ökning av den sociala segregationen, minska störningarna och öka kvarboendet. Slutligen genomförs omfattande fysiska förändringar i både den yttre och den inre miljön bland annat med sammanslagningar av mindre lägenheter. Planer finns på att ordna ett

”skyddat boende” med ”dygnet-rumt-stöd” i ett särskilt hus för människor som inte bedöms ha förmågan att klara av ett eget boende.

I **Granängsringen** har Formator tagit över förvaltningen. Man har ett områdeskontor som är öppet sju dagar i veckan, man har lovat att åtgärda fel inom 24 timmar.

Lägenheterna förmedlas av Formator under en fyraårsperiod.

Ganska omfattande fysiska förändringar genomförs - lägenhetssammansättningen förändras, källarförråden åtgärdas, varje hus får egen tvättstuga etc.

I **Rinkeby** har hitintills främst skett upprustning av gårdar, gemensamhetslokaler.

Ombyggnaderna berör cirka 1 300 lägenheter och beräknas pågå under fem år. Man planerar också bland annat:

- bättre skötsel av den yttre miljön
- översyn av trafiken i områden
- ungdomsverksamhet
- lokalsamordning
- bättre bostadsförvaltning, portvakt
- fler arbetsplatser etc.

I **Tensta** planeras bland annat ändrad lägenhetssammansättning, reparation och ombyggnad, bättre skötsel av utemiljön, upprustning av lekmiljön, fler arbetsplatser, förnya centrum.

Bland de sociala förändringar som planeras märks bland annat att stärka svenska språkets ställning i skolan, att utveckla brukarinflytandet i alla sociala verksamheter, att tillvarata etniska gruppers kunskaper och seder etc.

Norrgårdsvägen i centrala Åkersberga övertogs 1987 av Formator. Här planeras ett tillskott om cirka 100 lägenheter. Utemiljön rustas upp.

Formator avser att sköta förvaltningen efter liknande principer som gäller i Granängsringen och Brandbergen.

I Bro centrum skedde en upprustning av den yttre miljön 1981-1982. De förändringar som nu skall ske i området är inte fastlagda utan den grundläggande idén är att de boende själva skall formulera krav på vad som behöver åtgärdas.

1. En kontinuerlig och oavbruten
1982. De förändringar som gjorts
förlagningen står i enlighet med
skall förstås att de som inte

Enligt förordningen

KUNGL. BIBL.
1989-10-20
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattnings av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s pressjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapport till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
31. Statens mät- och provstyrelse. I.
32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
33. Reformerad inkomstbeskattnings
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
- Inkomst av kapital. Del 2.
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
34. Reformerad företagsbeskattnings
- Motiv och lagförslag. Del 1.
- Expertrapporter. Del 2. Fi.
35. Reformerad mervärdeskatt m.m.
- Motiv. Del 1.
- Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. Fi.
37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
41. Samerätt och sameting. Ju.
42. Det civila försvaret. Del 1.
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
48. Energiforskning för framtiden. ME.
49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
50. Stiftelser för samverkan. U.
51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
53. Arbetstid och välfärd.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
55. Fungerande regioner i samspel. A.
56. Fiskprisregleringen och fiskeridistributionen. JO.
57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering — de tre första åren.
58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
60. Huvudbetänkande från
alternativmedicinkommittén. S.
61. Hälsohem. S.
62. Alternativa terapier i Sverige. S.
63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
64. Kommunalbot. C.
65. Staten i geografin. A.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

- 66. Begreppet krigsmateriel. UD.
- 67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
- 68. Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988.
SB.
- 69. Storstadsregioner i förändring. SB.
- 70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

- Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
- Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
- Storstadsregioner i förändring. [69]
- Storstädernas arbetsmarknad. [70]

Justitiedepartementet

- Samerätt och sameting. [41]
- Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
- Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]

Utrikesdepartementet

- UD:s presstjänst. [8]
- Begreppet krigsmateriel. [66]

Försvarsdepartementet

- Risker och skydd för befolkningen. [17]
- Det civila försvaret. Del 1. [42]
- Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
- Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]

Socialdepartementet

- Hjälpmedelssamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
- Hjälpmedelssamhetens utveckling - Bilagor. [47]
- Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
- Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
- Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
- Hälsohem. [61]
- Alternativa terapier i Sverige. [62]
- Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]

Kommunikationsdepartementet

- Fasta Öresundsförbindelser. [4]
- Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
- Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]

Finansdepartementet

- Beskattnings av fåmansföretag. [2]
- Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]

- Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
- Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
- Tullregisterlag m.m. [20]
- Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
- Reformerad inkomstbeskattnings - Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
- Inkomst av kapital. Del 2. [33]
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
- Reformerad företagsbeskattnings - Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
- Expertrapporter. Del 2. [34]
- Reformerad mervärdeskatt m.m. - Motiv. Del 1. [35]
- Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
- Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. [36]
- Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
- Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]

Utbildningsdepartementet

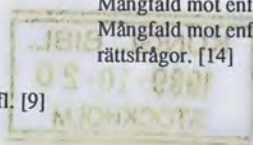
- Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
- Två nya treåriga linjer. [10]
- Censurlagen - en modernisering av biografiförordningen. [22]
- Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
- Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
- Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
- Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänst. [30]
- Stiftelser för samverkan. [50]

Jordbruksdepartementet

- Fiskeriprisregleringen och fiskeriadминистраtionen. [56]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Den regionala problembilden. [12]
- Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
- Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. [14]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Regionalpolitikens förutsättningar. [19]
Arbets tid och välfärd.
Arbets tid och välfärd. Bilagedel A.
Arbets tid och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
— de tre första åren. [57]
Staten i geografin. [65]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd. [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av
utvecklingen. [37]
Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av
hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister
Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor.
[21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom
energisektorn. [52]

